Engeström

INBJUDNINGAR

TILL

DOKTORSPROMOTIONERNA

I UPPSALA UNIVERSITETS AULA

ONSDAGEN DEN 31 MAJ 1950

BIFOGAD SKRIFT TILL JURIDISKA FAKULTETENS INBJUDNING:

OM SÄKERHETSÖVERLÅTELSE AV FAST EGENDOM

AV

ÅKE MALMSTRÖM

UPPSALA 1950
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

INBJUDNINGAR

TILL

DOKTORSPROMOTIONERNA

I UPPSALA UNIVERSITETS AULA

ONSDAGEN DEN 31 MAJ 1950

UPPSALA 1950
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

R. UNIV.
BIBLIOTHEEK
LEIDEN

INNEHÅLL

Inbjudning till teologie doktorspromotionen av Professor Sigfrid von Engeström.

Inbjudning till juris doktorspromotionen av Professor Åke Malmström. Bifogad skrift: Om säkerhetsöverlåtelse av fast egendom.

Inbjudning till medicine doktorspromotionen av Professor David Edvard Holmdahl.

Inbjudning till filosofie doktorspromotionen av Professor Erik Lönnroth.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41550013_0045

INBJUDNING

TILL

TEOLOGIE DOKTORSPROMOTIONEN

VID UPPSALA UNIVERSITET

ONSDAGEN DEN 31 MAJ 1950

AV

PROMOTOR

SIGFRID von ENGESTRÖM

TEOLOGIE DOKTOR

PROFESSOR I TEOLOGISK ETIK MED RELIGIONSFILOSOFI

UPPSALA 1950

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

2667/50

Enligt gammal och ärevördig sed inbjuder Teologiska fakulteten vid slutet av innevarande akademiska år till teologie doktorspromotion. Det är femtiofemte gången efter universitetets återupprättande 1593, som teologie doktorsgrad utdelas i Uppsala. Under sexton-, sjutton- och adertonhundratalen voro promotioner sällsynta. De förekommo endast åtta till tio gånger under vardera seklet. Härutöver förekom 1897 en »doktorspromotion» utan promotion. Med anledning av Oscar II:s tjugufemårsjubileum som regent utdelades doktorsvärdigheten till ett stort antal teologer och kyrkomän, men på ärkebiskopens anhållan skedde detta utan någon promotionsakt. Under nittonhundratalet har antalet promotioner däremot redan uppgått till 27. Sedan 1935 har promotion efter avlagda prov skett varje år.

Då 1920 första gången disputation för vinnande av teologie doktorsgrad skedde vid Uppsala universitet, innebar det en avvikelse från äldre praxis. Teologie doktorsvärdigheten hade tidigare av Kungl. Maj:t utdelats såsom en utmärkelse för framstående lärdom och för synnerliga förtjänster på det kyrkliga området. Graden skulle skänkas, heter det i 1626 års Konstitutioner, mera åt sådana, »åt vilka den erbjöds, än åt sådana, som bemödade sig om den». Teologiska fakulteten fick rätt att utdela doktorsvärdigheten först genom Kungl. Kungörelse den 18 december 1908. Tidigare promoverade i regel ärkebiskopen i Uppsala för hela riket de av Kungl. Maj:t i nåder utsedda doktorerna. Bland de år 1893 promoverade doktorerna förekommo till exempel de lundensiska teologerna Otto Ahnfelt, Per Eklund och Ola Holmström.

Till en början höll man, efter införandet år 1908 av den nya ordningen, fordringarna så högt, att Gustaf Adolfs ursprungliga direktiv kunde anses uppfyllda. Einar Billing och N. J. Göransson blevo doktorer vid 1911 års promotion, den förre tre år efter sin utnämning till professor, den senare några månader efter utnämningen.

Det är möjligt, att den teologie doktorsvärdighetens insignier i äldre tid voro omgivna av en högre nimbus än i nutiden, då de ha karaktären av vitsord om en akademisk arbetsprestation av ej alltför extraordinära mått. Man frestas förmoda, att den vetenskapliga skolning, som numera är förutsättning för vinnande av teologie doktorsgrad, är både kvalitativt och kvantitativt överlägsen den skicklighet i vetenskaperna, som under tidigare sekel krävdes för att man genom Kungl. Maj:ts nåd skulle erhålla doktorsgrad. Så ter sig saken för oss, om vi mäta med vår egen tids vetenskapliga måttstockar. Inte minst en av årets promovendi har dock haft riklig anledning att i samband med ett inträngande studium av 1600-talets teologiska debatt överväga relativiteten i den mänskliga lärdomen.

Sextonhundratalets teologie doktorsgrad skulle icke förlänas åt dem, som bemödade sig om den. Det intensiva, självförglömmande arbete, som krävs i våra dagar för erhållande av universitetens högsta lärdomsgrad, tillåter dock fakulteterna vid våra universitet att utdela dess insignier som en välförtjänt hedersbevisning utan att mödan för målets uppnående kan stämplas som ävlan efter en utmärkelse. I alla fakulteter torde arbetet med en doktorsavhandling som regel erbjuda all den katarsis, som behövs emot sådana aspirationer, som Gustaf II Adolf ville motverka.

Med uppriktig tillfredsställelse ser Teologiska fakulteten vid Uppsala universitet, att trenne promovendi efter avlagda disputationsprov anmält sig till erhållande av teologie doktorsgrad. Omfattande och gediget forskningsarbete ligger

till grund för deras prestationer. Fakulteten lyckönskar dem till det mål de uppnått, och till det arbete, för vilket de genom sin vetenskapliga skolning komma att skickliggöras.

Till promotionshögtiden får jag å Teologiska fakultetens vägnar vördsamt inbjuda:

statsrådet och chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet Josef Weijne,

kanslern för rikets universitet, ministern för utrikesärendena, juris och filosofie doktorn Östen Undén samt tillförordnade kanslern, professorn, juris och odontologie doktorn Thore Engströmer,

universitetets förutvarande prokansler, f. d. ärkebiskopen, teologie doktorn Erling Eidem,

ärkebiskopen, teologie och filosofie doktorn Yngve Brilioth,

landshövdingen i Uppsala län, filosofie doktorn Hilding Kjellman,

universitetets rektor och prorektor, forna och nuvarande lärare och tjänstemän,

jubeldoktorer och doktorer av alla fakulteter samt universitetets studerande ungdom,

promovendis anhöriga,

rektor och lärare vid lantbrukshögskolan,

domprosten och stadens övriga prästerskap,

chef och officerare vid Kungl. Upplands regemente,

chef, officerare och lärare vid Arméns underofficersskola och Försvarets läroverk,

chef och officerare vid Kungl. Upplands flygflottilj,

chef, officerare och lärare vid Flygkadettskolan,

försvarsområdesbefälhavaren i Uppsala försvarsområde,

rektor och lärare vid högre allmänna läroverket,

rektor och lärare vid folkskoleseminariet,

länsstyrelsens tjänstemän,

stadens borgmästare och råd,
stadsfullmäktiges ordförande och ledamöter, samt
vetenskapens övriga idkare, gynnare och vänner.

Promotionen äger rum i Uppsala Universitets aula onsdagen den 31 maj kl. 12 och följes av promotion inom de juridiska, medicinska och filosofiska fakulteterna.

Samling sker i fakultetsrummen å universitetet kl. 12.

Uppsala i maj 1950.

Sigfrid von Engeström.

PROMOVENDI

Doktorer efter avlagda prov.

Av Södermanlands-Nerikes nation.

CORELL, Alf Gustaf Hans, f. 11 maj 1910, studentex. 18 maj 1928, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1928, teol.-fil. ex. 14 dec. 1929, teol. kand.-ex. 31 jan. 1933, praktisk-teologiska prov 16 maj 1933, teol. lic.-ex. 9 april 1948, disp. för teol. doktorsgrad 6 maj 1950, kyrkoherde i Öja och Västermo församlingars pastorat av Strängnäs stift.

Gradualavhandling: Consummatum est. Eskatologi och kyrka i Johannesevangeliet.

LINDHAGEN, Curt Engelbrekt, f. 18 april 1906, studentex. 29 maj 1925, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1925, fil. kand.-ex. 31 jan. 1928, fil. ämb.-ex. 14 sept. 1929, särskild prövning i fil. ämb.-ex. 30 okt. 1934, teol. kand.-ex. 14 dec. 1940, särskild prövning i teol. kand.-ex. 28 maj 1943, teol. lic.-ex. 28 maj 1943, disp. för teol. doktorsgrad 25 maj 1950, lektor vid högre allmänna läroverket i Nyköping.

Gradualavhandling: The Servant Motif in the Old Testament. A Preliminary Study to the 'Ebed-Yahweh' Problem in Deutero-Isaiah.

Av Göteborgs nation.

GÖRANSSON, Sven Lucien Marcel Gustaf, f. 25 nov. 1910, studentex. 23 maj 1929, inskriv. vid Göteborgs högskola vt. 1930, fil. kand.-ex. 30 jan. 1932, inskriv. vid Uppsala univ. vt. 1932, teol. kand.-ex. 29 maj 1935, praktisk-teologiska prov 11 dec. 1935, teol. lic.-ex. 27.5. 1939, disp. för teol. doktorsgrad 15 april 1950, docent i kyrkohistoria vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: Ortodoxi och synkretism i Sverige 1647—1660.

INBJUDNING

TILL

JURIS DOKTORSPROMOTIONEN

VID UPPSALA UNIVERSITET

ONSDAGEN DEN 31 MAJ 1950

AV

PROMOTOR

ÅKE MALMSTRÖM

JURIS DOKTOR

PROFESSOR I CIVILRÄTT MED INTERNATIONELL PRIVATRÄTT

BIFOGAD SKRIFT:

OM SÄKERHETSÖVERLÅTELSE AV FAST EGENDOM

AV

ÅKE MALMSTRÖM

UPPSALA 1950

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

De svårigheter, med vilka rättsvetenskapen i vårt land kämpat och ännu kämpar, ha lett till att den juridiska fakulteten merendels icke kunnat årligen inbjuda till promotion. När fakulteten nu kan femte året i följd utdela doktorsvärdighet efter avlagda prov, betyder detta ett för fakulteten synnerligen glädjande förhållande. Samtidigt måste dock framhållas, att däri icke ligger något bevis för att numera allt skulle vara väl beställt med rättsvetenskapens allmänna villkor och med tillströmningen till de högre rättsvetenskapliga studierna. Visserligen ha de statliga doktorandstipendierna och andra stödåtgärder medfört gynnsamma verkningar, men utan ytterligare mått och steg kunna förutsättningarna för en rättsvetenskapens blomstring icke anses tillfredsställande. En bristande utveckling av rättsvetenskapen kan icke undgå att menligt påverka även andra samhällsvetenskaper liksom det praktiska rättslivet och det allmänna samhällsarbetet.

För rekryteringen av de akademiska lärarbefattningarna i allmänhet men kanske i särskilt hög grad för rekryteringen just av de juridiska lärarbefattningarna är det av avgörande betydelse, att en förbättring sker av de med befattningarna förenade löneförmånerna. Det ter sig också för fakulteten nödvändigt med ett ökat antal docent- och doktorandstipendier. I detta sammanhang måste beaktas, att de juridiska fakulteterna med all säkerhet inom en snar framtid äro i behov av väsentligt flera lärarkrafter än de nu befintliga. Särskilt komma åtskilliga vetenskapligt skolade biträdande lärare att erfordras. Utan en betydande ökning av lärarnas antal torde den förbättring av juristutbildningen, som för närvarande är under utredning, icke alls kunna genomföras.

I åtskilliga hänseenden skulle rättsvetenskapens läge bliva gynnsammare, om det föregående år framlagda förslaget om ett rättsvetenskapligt forskningsråd förverkligades. Att så sker utan tidsutdräkt framstår därför som ett starkt önskemål. För fakulteternas verksamhet och de där arbetande lärarnas forskning är det också av utomordentlig betydelse, att åtgärder vidtagas för att åstadkomma bättre lokalförhållanden, tillhandahålla skrivhjälp åt lärarna åtminstone i någon omfattning o. s. v. De juridiska fakulteterna ha i dessa avseenden sedan länge varit missgynnade och behöva otvivelaktigt få en teknisk upprustning.

När fakulteten i år går att företaga sin — efter gängse beräkning — femtioandra promotion, har fakulteten först att i vördnad och tacksamhet bringa i åtanke minnet av dem, som för femtio år sedan mottogo den juridiska doktorsvärdigheten och som, om de ännu levat, nu skulle ha symboliskt förnyat det förbund med vetenskapen, för vilket promotionsritualet bland annat vill giva uttryck. Vid promotionen den 31 maj 1900 utdelade promotor, professorn Knut Hugo Blomberg, de juridiska doktorsinsignierna dels honoris causa till sex förtjänta jurister, dels till en yngre forskare, som avlagt disputationsprov. Hedersdoktorerna voro häradshövdingen Carl Fredrik Oscar von Baihr, justitierådet Karl Gustaf Carlson, presidenten i Svea hovrätt Johan Erik Elliot, justitierådet Carl Gustaf Hernmarck, dåvarande professorn i rättshistoria Karl Johan Wilhelm Sjögren samt dåvarande statsrådet, sedermera generaldirektören Hans Hansson Wachtmeister. Av de nämnda har fakulteten här särskild anledning att dröja vid Sjögren. Inom fakulteten representerade han först rättshistoria, sedan civilrätt, innan han övergick till andra värv i den svenska rättens tjänst. Det torde vara överflödigt att närmare orda om hans insatser först som vetenskapsman, sedermera som domare och lagstiftare. De vittna i sin

utomordentligt förnämliga art om den vetenskapliga blicken på företeelserna, det säkra domaromdömet och insikten om domaremaktens betydelse för rättsutvecklingen samt den fasta förankringen i svensk rättstradition.

Doktor efter avlagda prov blev år 1900 endast en — unus sed leo — nämligen dåvarande docenten i civilrätt vid universitetet Tore August Almén. Hans namn ter sig för Sveriges och för hela Nordens jurister som osedvanligt lysande. Det är oupplösligt förknippat särskilt med den skandinaviska lagstiftningen om köp av lös egendom, till vilken han givit den grundläggande vetenskapliga kommentaren, präglad av det största skarpsinne och de mest djupgående insikter. Alméns stora kommentarverk har också i översättning tilldragit sig beundran och respekt på kontinenten och därmed till främmande jurister förmedlat kunskap om en viktig del av nyare nordisk rättsutveckling.

Vid den nu instundande promotionen har fakulteten glädjen att kunna till hedersdoktorer kalla tvenne framstående och högt förtjänta män, advokaten, juris utriusque kandidaten Axel Hemming-Sjöberg och professorn, medicine doktorn Olof Vilhelm Kinberg. Advokaten Hemming-Sjöberg har — utöver en med stor skicklighet fullföljd praktisk juristverksamhet — i en rad arbeten publicerat undersökningar och studier av icke blott juridiskt utan även litterärt och kulturhistoriskt värde. Han har tillika under en mycket lång tid utfört en högt skattad lärargärning i fakultetens omedelbara tjänst i egenskap av ledare för dess praktiska kurs. Såsom lärare på juridikens fält har han dessutom verkat genom att på offentligt uppdrag leda ett flertal kurser för domare, advokater med flera i samband med nya rättegångsbalkens införande. Professor Kinberg har på rättspsykiatriens område framträtt som en utomordentligt betydande och skarpsinnig forskare. Med sitt levande intresse för samhället och människorna inom det-

samma har han emellertid icke stannat vid att bearbeta de psykiatriska problemen i och för sig utan tagit upp till behandling allmänt sociala, moraliska och särskilt kriminologiska grundspörsmål. På kriminologiens fält har han därigenom i vårt land kommit att utföra en banbrytande gärning.

Fakulteten kan i år utdela doktorsgraden åt trenne juris licentiater, vilka framlagt och försvarat avhandlingar pro gradu inom skilda delar av juridiken. Licentiaten Sandströms avhandling rör sig på finansrättens i våra dagar alltmera betydelsefulla område, där han också sedan länge praktiskt verkat. Licentiaten Hellner har på komparativ grund undersökt ett centralt civilrättsligt problem, och licentiaten Nelson har till behandling upptagit ett svårt och viktigt straffrättsligt institut. Fakulteten lyckönskar dem hjärtligt till de uppnådda vetenskapliga resultaten och fogar därtill sina bästa förhoppningar beträffande deras framtida verksamhet.

Till promotionshögtidligheten får jag å fakultetens vägnar vördsamt inbjuda:

statsrådet och chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet Josef Weijne,

kanslern för rikets universitet, ministern för utrikes ärendena, juris och filosofie doktorn Östen Undén samt tillförordnade kanslern, professorn, juris och odontologie doktorn Thore Engströmer,

universitetets förutvarande prokansler, f. d. ärkebiskopen, teologie doktorn Erling Eidem,

ärkebiskopen, teologie och filosofie doktorn Yngve Brilioth,

landshövdingen i Uppsala län, filosofie doktorn Hilding Kjellman,

universitetets rektor samt forna och nuvarande lärare och tjänstemän,

i staden närvarande jubeldoktorer och doktorer av alla fakulteter samt universitetets studerande ungdom,

promovendis anhöriga,

chef och officerare vid Kungl. Upplands regemente,

chef, officerare och lärare vid Arméns underofficersskola,

chef och officerare vid Kungl. Upplands flygflottilj,

chef, officerare och lärare vid Flygkadettskolan,

försvarsområdesbefälhavaren i Uppsala försvarsområde,

länsstyrelsens tjänstemän,

stadens borgmästare och råd,

stadsfullmäktiges ordförande och ledamöter,

rektor och lärare vid lantbrukshögskolan,

rektor och lärare vid högre allmänna läroverket,

rektor och lärare vid Försvarets läroverk,

stadens prästerskap,

samt övriga vetenskapens idkare, gynnare och vänner.

Promotionen äger rum i universitetets aula. Vid samma tillfälle förrättas promotion även inom de teologiska, medicinska och filosofiska fakulteterna.

Samling sker i fakultetsrummen i universitetshuset onsdagen den 31 maj 1950 kl. 12.

Uppsala i maj 1950.

Åke Malmström.

PROMOVENDI

Hedersdoktorer.

HEMMING-SJÖBERG, Axel, jur. utr. kand., advokat, Stockholm.

KINBERG, Olof Vilhelm, med. doktor, professor, f. d. lärare i rättspsykiatri vid Karolinska institutet och sinnessjukläkare vid centralfängelset å Långholmen.

Doktorer efter avlagda prov.

Av Stockholms nation.

HELLNER, Jan Ekman, f. 28 okt. 1917, studentex. 27 maj 1936, inskriv. vid Uppsala univ. vt. 1937, jur. kand.-ex. 15 sept. 1941, jur. lic.-ex. 15 dec. 1949, disp. för jur. doktorsgrad 4 mars 1950, docent i civilrätt vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: Om obehörig vinst, särskilt utanför kontraktsförhållanden. Ett civilrättsligt problem i komparativ belysning.

SANDSTRÖM, Karl Gustaf Armand, f. 23 sept. 1895, studentex. 15 maj 1913, inskriv. vid Stockholms högskola ht. 1913, jur. kand.-ex. 9 mars 1918, jur. lic.-ex. 15 dec. 1939, inskriv. vid Uppsala univ. vt. 1950, disp. för jur. doktorsgrad 29 jan. 1950, f. d. skattedirektör, chef för Exportföreningens institut för utländsk rätt, Stockholm.

Gradualavhandling: Svenska dubbelbeskattningsavtal i vad de avse skatt å inkomst eller förmögenhet.

Av Östgöta nation.

NELSON, Alvar Fredrik Axel, f. 14 april 1919, studentex. 26 maj 1937, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1937, jur. kand.-ex. 30 maj 1941, jur. lic.-ex. 15 dec. 1949, disp. för jur. doktorsgrad 17 maj 1950.

Gradualavhandling: Rätt och ära. Studier i svensk straffrätt.

OM SÄKERHETSÖVERLÅTELSE AV FAST EGENDOM

AV

ÅKE MALMSTRÖM

UPPSALA 1950
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

I.

Det torde icke vara nödvändigt eller ens lämpligt att inleda denna korta studie över säkerhetsöverlåtelse av fast egendom med något försök att uppställa en strikt definition av begreppet säkerhetsöverlåtelse, vare sig man tänker på säkerhetsöverlåtelse i allmänhet eller begränsar sig till dylik överlåtelse av fast egendom. Det må vara nog med en mera ungefärlig beskrivning, och i sådant hänseende kan man säga, att en säkerhetsöverlåtelse av fast egendom är en transaktion, som göres i den för överlåtelse av fast egendom brukliga formen men icke är avsedd att utgöra någon definitiv överlåtelse utan har till syfte att medföra kreditsäkerhet. Huruvida sådana transaktioner skola betecknas som fiduciariska eller ej lämnas här öppet, eftersom den nyss lämnade beskrivningen icke alls avser att utsäga någonting om de rättsliga verkningarna av transaktionerna.

Spörsmålet om säkerhetsöverlåtelser av fast egendom har rönt ytterst ringa uppmärksamhet i svensk rättslitteratur men erbjuder i själva verket ett betydande principiellt intresse. Det dyker upp i ett antal rättsfall från högsta instans, senast på 1930-talet, och det har beröringspunkter med en rad centrala civilrättsliga problem hörande till fastighetsrätten.[1] Samtidigt måste det sägas innesluta betydande svårigheter.

Tänker man på säkerhetsöverlåtelser i allmänhet, uppvisar den juridiska litteraturen hos oss och på andra håll såväl terminologiska motsättningar och rena »konstruktions»-tvistigheter som djupgående olikheter i den sakliga inställningen. Rent principiellt skall här endast betonas, att det ingalunda a priori är en nödvändighet att ställa upp överlåtelse i säkerhetssyfte och pantsättning som två skilda företeelser.

[1] Fastighetsrätt användes då som en sammanfattande beteckning på alla till förmögenhetsrätten, såsom en del av civilrätten i vidsträckt mening (privaträtten), hörande reglerna om den fasta egendomen. Sedan man vid uppgörande av studieordningen vid fakulteterna i Uppsala och Lund övergivit indelningen i sakrätt och obligationsrätt, ingår fastighetsrätten i nyss angivna mening såsom en självständig privaträttslig deldisciplin i den privaträttsliga ämnesgruppen. Fastighetsrätten bildar där stommen i studieämnet civilrätt II, och den har i sig upptagit element såväl från sakrätt och obligationsrätt som från speciell privaträtt.

Dylika juridiska distinktioner äro icke naturgivna. Läget kan tvärtom vara sådant i en viss rättsordning, att beträffande vissa objekt endast *en* form för utnyttjande i säkerhetssyfte är möjlig, men att denna form är så gestaltad, att man kan tvista om lämpligheten att *kalla* den för säkerhetsöverlåtelse eller pantsättning (eller något annat). Men läget kan också vara sådant, att rättslivet faktiskt till sitt förfogande har två olika utformade medel för tillgodoseende av kreditsäkerhetssyftet, av vilka det ena med visst fog kan benämnas säkerhetsöverlåtelse, därför att det formellt framträder som en avart av vanlig omsättningsöverlåtelse, och det andra bär namnet pantsättning. I en och samma rättsordning kan naturligtvis det ena läget vara för handen beträffande vissa objekt och det andra beträffande andra objekt, liksom självfallet ytterligare differentiering i skilda former kan förekomma. När det gäller fast egendom, är det för modern svensk rätts del uppenbart, att det icke möter någon svårighet att skilja säkerhetsöverlåtelsen såsom faktisk företeelse från den konventionella panträtten (fordringsinteckningen), huru man än sedan vill bedöma verkningarna av sådana transaktioner, vilka formellt framträda som överlåtelser men ekonomiskt avse säkerställelse (ett syfte som tar sig uttryck i särskilda mer eller mindre klart uttalade förbehåll eller förutsättningar om överlåtelsens avveckling, därest säkerheten ej behöver tagas i anspråk).[2]

[2] I den inledande preliminära beskrivningen har lämnats öppet, huruvida det finnes orsak att använda beteckningen fiduciariska överlåtelser. Om denna beteckning må följande anmärkas.

Det s. k. fiducia-förhållandet kan i och för sig dölja andra syften än säkerhetssyftet. Samtidigt behöver en transaktion, som formellt sett framträder som en säkerhetsöverlåtelse (eller rent av som en normal definitiv överlåtelse), icke nödvändigt ur materiell synpunkt ha vad man brukat kalla en fiduciarisk karaktär. Sedan fiducia-förhållandet förlorat sin ursprungliga natur av blott moraliskt förpliktande, möter det vissa svårigheter att få en entydig bestämning av begreppet fiduciarisk överlåtelse. Materiellt sett borde väl uttrycket fiduciarisk ha sitt berättigande endast under förutsättning av att den transaktion, varom fråga är, verkligen anses ha en mera omfattande effekt utåt — gentemot tredje man — än i förhållandet kontrahenterna emellan. Härifrån får man skilja det fall, att en transaktion visserligen formellt framträder såsom mera omfattande (t. ex. utger sig för köp) men på grund av sitt tydliga syfte dock över hela linjen (såväl utåt som inåt) av lagstiftaren eller domstolarna förklaras ha en mera begränsad verkan (t. ex. behandlas efter panträttsliga principer). Om i ett dylikt fall syftet öppet utsäges och tar sig uttryck i avtalsbestämmelser, avsedda att tillgodose detsamma, är det mindre lämpligt att ens i formell mening tala om en fiduciarisk transaktion, även om parterna använt en allmän rubricering av rättsärendet, antydande en vidare verkan av detsamma än de egentligen eftersträvat. Har åter det begränsade syftet (t. ex. säkerställelse) icke alls formellt utsagts utan i avtalets

Det möter svårigheter att med en senare tids termer karakterisera formerna för realsäkerhet under äldre rättshistoriska skeden. Det är brukligt att beteckna dessa former såsom innebärande överlåtelser, vilka förutsatts skola gå åter, när skulden betalats, alltså just säkerhetsöverlåtelser. I denna mening bruka ju säkerhetsöverlåtelserna betecknas såsom den egentliga panträttens historiska rot. Utvecklingen är dock icke lätt att överskåda. På åtskilliga håll — så i medeltidens och en stor del av nyare tidens rättsliv inom det tysk-romerska rikets ram — uppträder samtidigt en förvirrande mångfald av former för realsäkerhet. Vissa av dem föra en panträttsbeteckning, andra gestaltas, trots panträttsbegreppets tillvaro, i yttre avseende som köp med återköpsavtal. Denna formernas mångfald kan iakttagas just beträffande det, som här intresserar oss, nämligen fast egendom.

Beträffande de nu berörda förhållandena kunna i detta sammanhang endast några antydningar få plats. Köp av fastighet med avtal om Wiederkauf, i den gemeinrättsliga doktrinens språk emtio venditio cum pacto de retrovendendo, torde mycket ofta ha förestavats just av säkerhetssyfte. Dessa pacta de retrovendendo beredde teori och praxis icke ringa svårigheter. Det är intressant att i 1500- och 1600-talslitteratur träffa på långa diskussioner om överlåtelsernas »verkliga» natur o. s. v., vilka starkt erinra om de problemställningar, som långt senare förekommit hos oss i samband med tolkningen av 1845 års lösöreköpsförordning och som gärna dyka upp, varhelst säkerhetsöverlåtelser diskuteras.[3] Utbredningen av formen med återköpsavtal främjades av åtskilliga omständigheter, bl. a. räntelagstiftningen, som man på denna väg sökte kringgå. En viss föreställning om och en utgångspunkt för studiet av den tyska 1500- och 1600-talsdiskussionen kan man lätt få exempelvis genom att gå till en av 1600-talets stora rättslärde, Carpzow, som har en med rikliga litteraturuppgifter försedd framställning av skillnaden mellan pantsättning och köp med återköpsavtal.[4]

Utan särskilda tidskrävande undersökningar är det svårt att med

---

avfattning helt maskerats bakom den mera vidsträckta etiketten (t. ex. köp), skulle man kunna tala om ett slags formellt fiduciariskt rättsärende, även om det på grund av sitt bevisbara begränsade syfte kanske icke bedömes såsom materiellt fiduciariskt.

[3] Se t. ex. hänvisningarna hos Malmström, Till frågan om villkor vid fastighetsköp I (1932), s. 131 f.

[4] Carpzow, Responsa juris electoralia (Lipsiae MDCLXX), lib. V tit. IV resp. XXVII—XXXII. Jfr Malmström, a. a. s. 132, 134 not 16.

bestämdhet säga, i vad mån också i Sverige köp med återlösningsavtal förekommit såsom en med de egentliga panträttstyperna konkurrerande form för kreditsäkerhet, sedan alltså panträtten väl en gång skilts ut från köpet såsom ett självständigt institut. I rättslitteraturen från 1600- och 1700-talen nämnas stundom mer eller mindre i förbigående dylika säkerhetsöverlåtelser, men uttalandena tillåta inga bestämda slutsatser rörande det praktiska rättslivet. Rålamb t. ex., som är relativt utförlig, presenterar endast en trogen återklang av de av honom åberopade kontinentala författarna Mynsinger, Goedenius och Carpzow.[5] Abrahamsson antyder möjligheten av köp med återköpsförbehåll[6] men inskärper, i anslutning till en utläggning av 1687 års ränteplakat, att »der några kiöper någon ägendom, och lämnar Sälliaren en wiss tijd den at återlösa, dock för större Summa, än den utgifne Kiöpeskillingen är, det ansees för ett dicktat kiöp, och må den andra återlösa sitt, för de penningar han der på fådt med sex pro Centum åhrligit interesse».[7] Liksom äldre doktrin i allmänhet erkänner även Nehrman i princip giltigheten av pactum de retrovendendo[8], och på ett ställe talar han i dunkla ordalag om vissa fördelar av att »låta uprätta kiöpebref cum pacto de retrovendendo öfwer Panten».[9] På ett annat ställe förklarar han emellertid: »Men är emtio och venditio allenast ficta, såsom til exempel, på thet förpantade gifwes kiöpebreff eller dylikt mehra: gifwer domaren acht på thet, som wärckeligen skiedt är, och bryr sig ey om namnet, som the gifwit Föreningen.» »Men», tillägger han, »then, som beropar sig på en sådan simulatio, bör bewisa then».[1] König förklarar på 1740-talet: »I stället för Pant plägar ofta göras det aftal, at jorden wäl skal wara såld, men stå likwäl under den förra egarens lösen för samma wärde eller köpskilling på behagelig, eller wiss tid. För Creditoren är den förmon, at han icke kan fordras til redo, för mera upburne räntor, än Lagen tillåter. För Debitoren är den förmon, at Creditoren står för alla händelser» (alltså för casus).[2] Trots Königs verksamhet i praktiskt svenskt rättsliv vågar man väl antaga, att hans uppgift, att dylika avtal ofta ske, mera beror på in-

[5] Se Malmström, a. a. s. 133 f.

[6] Abrahamsson, Swerikes Rijkes Lands-Lag (1726), s. 355, 356.

[7] Ib. s. 363.

[8] Nehrman, Inledning til Then Swenska Iurisprudentiam Civilem (1729), s. 283, 285 f., 296.

[9] Ib. s. 346.

[1] Ib. s. 283.

[2] König, Lärdoms-öfning, tom. II (1745) s. 250.

flytande från utländska auktorer än från egna iakttagelser här hemma. Anmärkningsvärt är emellertid, att han utan vidare tyckes godtaga köp i säkerhetssyfte och behandlar dem efter vanliga köpregler, med därav härflytande konsekvenser. Eljest hade ju den äldre svenska doktrinen, såsom redan framgått, från sina utländska källor övertagit en viss misstro mot köp med återlösningsavtal.

Till det sagda kunna läggas några korta uttalanden från tiden kring övergången mellan 1700-talet och 1800-talet. Hos den föga självständige Tengwall samt i Flintbergs kända materialsamling citeras Abrahamssons förut omnämnda ord om köp med återköpsförbehåll i syfte att kringgå stadgandet om räntemaximum.[3] Vad Calonius beträffar, säger han i sin översiktsframställning av civilrätten — den först i våra dagar tryckta föreläsningsserien Praelectiones in iurisprudentiam civilem — ingenting om säkerhetsöverlåtelse som aktuell företeelse men nämner i samband med sina behandling av försträckning »emtiones fundorum cum pacto de retrovendendo» såsom ett av de sätt, på vilka det kanoniska ränteförbudet på sin tid kringgicks.[4] I annat sammanhang har Calonius emellertid givit uttryck åt den ståndpunkten, att ett köp med återlösningsrätt för säljaren av sådan beskaffenhet, att denna rätt kunde utövas när som helst, icke var ett verkligt köp. Han utvecklar detta i ett votum i Högsta domstolen i ett mål rörande några upplåtelsebrev, utfärdade av drottning Kristina. Calonius förklarade, att upplåtelsebreven, ehuru stiliserade närmast som köpebrev, blott inneburo upplåtelse av panträtt. »Det gör för mig», säger han, »tillfyllest, att de begge slutas med den uttryckeliga clausul af en obehindrad lösnings-rättighet, som väsendteligen caracteriserar en pant, och med begreppet om köp omöjligen kan stå tillsamman.»[5]

Det är välbekant, att det i äldre rättsliv förekom en hel del köp av varierande typer, med olika slags inskränkande förbehåll. Då och då förekommo förmodligen också säkerhetsöverlåtelser, men såsom redan framhållits måste det, innan en mera ingående undersökning av bevarat material skett, lämnas öppet, i vilken utsträckning detta var fallet.[6]

---

[3] Tengwall, Twistemåls lagfarenheten (1794) s. 208; Flintberg, Lagfarenhetsbibliotek VI (1807) s. 209.

[4] Calonius, Praelectiones in iurisprudentiam civilem (ed. Chydenius et Nordström 1908), s. 366 f.

[5] Calonius, Opera omnia III (ed. Arwidsson 1833), s. 501. Se härom även Malmström, a. a. s. 135 noten.

[6] Jfr i detta sammanhang Benckert, Bidrag till inteckningsinstitutets historia (1920), s. 57 not 200.

Tydligt är dock, att sådana överlåtelser icke bildade någon med panträttsformerna mera allvarligt konkurrerande typ av säkerställelse.

Här bör tillika beröras en annan företeelse i den svenska rättsutvecklingen, även om det också beträffande denna företeelse är ovisst, huru utbredd den varit. Det gäller här det tillvägagångssättet, att en fastighetsägare överlämnade sitt köpebrev eller fastebrev till borgenären såsom ett slags pant. Wilhelm Sjögren har i förbigående påpekat, att så stundom synes ha skett (närmast synes han i sammanhanget avse 1500-talet och förra hälften av 1600-talet).[7]

Framför allt tyckes man i detta syfte ha använt fastebrevet (jordabrevet, husbrevet). Ofta skedde en regelrätt pantförskrivning av fastigheten, åtföljd av intecknande i rättens protokoll, och överlämnandet av fastebrevet avsåg väl närmast då att de facto ytterligare förstärka effekten härav (i viss mån gjordes det väl härigenom svårare för ägaren att sälja fastigheten). Åtskilliga av de exempel på anteckningar om pantupplåtelse, vilka Benckert anfört från Stockholms stads tänkeböcker under senare hälften av 1500-talet och början av 1600-talet, visa just att i samband med pantförskrivningen husbrevet överlämnats till borgenären, »att han huset sampt med Breffuet till pantt haffue må», som det står i en urkund (1575).[8] Man tyckes emellertid även ha ansett brevets överlämnande i och för sig skapa ett slags panträtt och sålunda i viss mån tänkt sig brevet representera fastigheten. I en av Almquist publicerad serie av domarregler, av honom daterade till tiden omkring 1600, finnes satsen: »Sätter man jordhebreef i pant, wari så achtadh som han sielfwe jorden, [som] i breefwet [förmält] ståår, förpanttatt hadhe.»[9] Exakt samma sats skulle enligt Calonius ha anförts i ett Åbo hovrätts universal från 1637.[1] Exempel på att tanken tillämpats saknas icke.[2] Vid sidan av fastebreven torde även, som redan

---

[7] Se den av Sjögren författade Bil. II till Lagberedningens förslag till jordabalk II (1908), s. 568.

[8] Benckert, a. a. s. 30 not 110.

[9] Domareregler från den yngre landslagens tid, med inledning och kommentar utg. av Jan Eric Almquist (1937, även i Lunds univ. årsskr. N. F. Avd. 1. Bd 32), s. 56 (nr 42).

[1] Se Benckert, a. a. s. 32 not 111.

[2] Se de nyss anf. ställena hos Benckert. Här må nämnas också en urkund från 1661, som jag vid forskningar i annat syfte anträffat i Svea hovrätts arkiv. Handlingen, som förekom i ett den 6/4 1664 av hovrätten avdömt mål Nils Posse ./. Ambiörn Erichsson (lib. caus. 114: 9 nr 2), var utfärdad av några personer, som lånat 100 daler kpmt av Posse, »hwilka penningar, såsom dhe oss ähre richtigt

antytts, köpehandlingarna beträffande en fastighet ha använts i syfte att skänka ett slags kreditsäkerhet i fastigheten. Om man ofta använde fastebreven, måste det också ha legat nära till hands att stundom ersätta dem med köpehandlingarna.

I allt som har att göra med avtal om fastigheter äro traditionerna sega. I sin reformskrift från 1869, Lagfarts- och inteckningsväsendets ordnande, förklarar NORDLING: »Att fortsätta med utfärdandet af fastebref kan blott ge näring åt en missuppfattning, af hvilken jag sett åtskilliga prof men som ej bör uppmuntras, nämligen att eganderätten följer fastebrefvet åt och att till följd deraf detta kan begagnas till att såsom pant ge säkerhet för en fordran.»[3] Vad angår köpehandlingarna, talar KÖERSNER ännu 1927 — i sammanhang med en diskussion av behovet av tradition av icke löpande skuldebrev i vissa fall — om »samma dunkla föreställning om pantsättningsmöjligheter som det ännu då och då förekommande förfarandet att som säkerhet för fordran godtaga köpekontrakt och köpebrev på fastigheter».[4] Förmodligen åsyftar han här icke några vid säkerställelsen nyupprättade köpehandlingar utan fastighetsägarens egna åtkomsthandlingar.

Från förfarandet att överlämna köpehandlingarna som ett slags säkerhet finnes en förbindelseled över till metoden med en säkerhetsöverlåtelse. Om fastighetsägaren A vill lämna sitt köpebrev till B i säkerhetssyfte, kan han ju nämligen tänkas därvid förse köpebrevet med en på B ställd transport och därigenom formellt överlåta fastigheten på B. Ett utmärkt exempel på detta tillvägagångssätt finnes i rättsfallet NJA 1910 s. 548, som beröres i det följande.

Härifrån är steget icke långt över till förfaringssättet att i och för säkerställelsen upprätta en regelrätt ny köpehandling på fastigheten, varvid dock avsikten naturligtvis är, att överlåtelsen icke skall bli slutgiltig, förrän det visar sig, att den som står som säljare brister i fullgörandet av den prestation, för vars säkerställande hela transaktionen sker.

---

lefwererade, så hafwe wij aff frij willie, på thet Wählborne Herren kann wara om sine uthlänte penningar mera försäkratt, wårt gårdhe breef vpå Gillberga honom till een fast underpant lefwererat»; dessutom innehöll handlingen en utfästelse från utfärdarna att hembjuda Posse fastigheten, om de bleve sinnade att försälja densamma (handlingen i lib. caus. bil. fol. 6).

[3] Nordling, Om lagfarts- och inteckningsväsendets ordnande (1869), s. 36.

[4] Tidsskr. f. Retsv. 1927 s. 259 not 2.

II.

Säkerhetsöverlåtelse av fast egendom är icke någon särskilt vanlig företeelse i nyare svenskt rättsliv. Orsaken härtill är uppenbarligen, att inteckningsinstitutet fyller de normala anspråken på en form för utnyttjande av fast egendom som kreditsäkerhet, samtidigt som av flera skäl den rättsliga verkan av en säkerhetsöverlåtelse måste te sig tvivelaktig. Dock ha dylika överlåtelser varit uppe till bedömning i åtskilliga rättsfall från högsta instans under senare delen av 1800-talet och under 1900-talet. Någon klarhet beträffande principerna för deras behandling synes likväl knappast ha nåtts.

Att blandtyper av rättshandlingar vålla svårigheter vid bedömningen är naturligtvis icke något förvånande. Få problem inom svensk civilrätt ha väl varit föremål för ett så livligt intresse inom litteraturen som de, vilka anknyta till 1845 års lösöreköpsförordning; även i praxis ha de vållat stort huvudbry, särskilt tidigare. Svårigheterna ha som bekant framför allt hängt samman med de s. k. lösöreköpens regelmässiga karaktär av säkerhetsöverlåtelser. Äldre praxis brottades beträffande lösöreköpen med frågeställningen verkliga köp contra förtäckta pantförskrivningar. I nyare praxis har man övergivit denna frågeställning och godtagit även uppenbara säkerhetsöverlåtelser, blott de i lösöreköpsförordningen föreskrivna formaliteterna och publicitetsåtgärderna iakttagits. Samtidigt har praxis mer och mer kommit att på frågan om verkningarna av dessa transaktioner tillämpa rent panträttsliga principer. Oemotsvarigheten mellan å ena sidan det typiska lösöreköpets formella karaktär och å andra sidan dess verkliga syfte liksom dess konsekvenser har därigenom blivit än större än tidigare, och den nuvarande diskrepansen måste betecknas som ett otillfredsställande förhållande; det vore i och för sig naturligt, om formen bättre anpassades efter innehållet.[5]

Därmed må nu vara hur som helst. Situationen beträffande lös egendom ger endast i ringa grad vägledning, när det gäller fast egendom.

[5] Beträffande den nyare litteraturen på området må erinras om Benckert, Pantsättning eller överlåtelse till säkerhet för fordran (1926); Bergman, Köp och lösöreköp (1927); Lundstedt, Lösöreköpsförordningen och 1734 års lag (Minnesskr. ägnad 1734 års lag II, 1934); Karlgren, Säkerhetsöverlåtelser av lös egendom (Svensk juristtidn. 1936); Schmidt, Om ägareförbehåll och avbetalningsköp (1938), kap. VI; Undén, Svensk sakrätt I, 2 uppl. (1946), § 17 D. Jfr även Hult, Om kommissionärsavtalet I (1936), s. 203—206; Lögdberg, Studier över förlagsinteckningsinstitutet (1947), kap. XII.

Visserligen framträder säkerhetsöverlåtelsen vid fast egendom likaväl som vid lösören formellt såsom ett köp; det abstrakta överlåtelseavtalets begrepp har icke fått verkligt fotfäste i svensk rätt.[6] Men de allmänna reglerna om köp av fastighet avvika ju högst betydligt från reglerna om köp av lösöre. Gäller transaktionen en fastighet, har man att taga hänsyn till formkravet i JB 1: 2 första stycket, villkorsregeln i JB 1: 2 andra stycket, lagfartsreglerna o. s. v. Det institut, med vilket säkerhetsöverlåtelsen konkurrerar, panträttsinstitutet, är inom fastighetsrätten liktydigt med institutet fordringsinteckning. Det är med andra ord fråga om ett institut med en helt annan utformning än lösörepanträtten. Allt detta och vad därmed är förknippat skapar beträffande bedömningen av säkerhetsöverlåtelser av fast egendom ett radikalt annat läge än det, som föreligger inom lösörerätten. Att, som skett i fråga om lösöreköpen, godtaga typiska säkerhetsöverlåtelser och på dem tillämpa panträttsliga principer, så att dylika transaktioner rent av numera kunna sägas innebära en accepterad variant av panträttsinstitutet, där vissa publicitetsåtgärder ersätta tradition men eljest i huvudsak vanliga panträttsgrundsatser få gälla[7], innebär ett förfaringssätt som överflyttat till fastighetsrätten är praktiskt omöjligt att tillämpa, i det att inteckningsinstitutets tekniskt särpräglade regler över huvud taget icke kunna överföras på säkerhetsöverlåtelserna. Vad man kunde ifrågasätta till överflyttning vore endast vissa allmänt panträttsliga grundtankar, huvudsakligen hämtade från lösörerätten.

Det förutsättes i det följande, att säkerhetsöverlåtelsen uppfyller de formella kraven på skrift och vittnen i JB 1: 2 första stycket. I övrigt kunna olika varianter tänkas. En möjlighet är, att överlåtelsehandlingen formellt är ovillkorlig och icke antyder någonting om säkerhetssyftet, som då antingen är en given förutsättning för kontrahenterna eller direkt tagit sig uttryck i en muntlig återlösningsöverenskommelse eller i en separat skriftlig dylik. En annan möjlighet är, att handlingen själv framträder såsom innebärande en överlåtelse inskränkt genom villkor eller villkorsliknande förbehåll till överlåtarens förmån. Det kan vara fråga om en klausul formulerad som ett typiskt villkor i egentlig mening; det kan också röra sig om en utfästelse av förvärvaren att under vissa betingelser återöverlåta fastigheten. Beträffande alla dylika klausuler kan spörsmålet ställas, om de i och för sig kunna anses tillhöra

---

[6] Jfr Benckert, a. a. s. 25 ff., 39 ff.; Bergman, a. a. s. 40 f.; Karlgren i Svensk juristtidn. 1936 s. 170 not 5.

[7] Jfr Karlgren i Svensk juristtidn. 1936 s. 171, 175.

de enligt JB 1: 2 andra stycket tillåtna eller otillåtna förbehållen (sålunda efter vanligt språkbruk äro »suspensiva» eller »resolutiva»).[8] Vidare uppkommer naturligtvis frågan, om ett styrkt säkerhetssyfte möjligen bör anses medföra, att hela transaktionen blir ogiltig såsom i grunden åsyftande en art av panträttsupplåtelse, men en sådan art därav, som är för svensk rätt okänd och rättspolitiskt sett föga önskvärd.

På denna punkt av framställningen torde det vara lämpligt att inskjuta en kort redogörelse för ett antal viktigare rättsfall på det område, som här diskuteras.

NJA 1881 s. 49. I detta fall förekom till prövning en köpeavhandling, i vilken säkerhetssyftet klart uttalades. Köparens tillträde skulle enligt avhandlingen äga rum först om sex år, och under tiden skulle säljaren få begagna fastigheten mot erläggande av 5 % årlig ränta å köpeskillingen. Säljaren skulle vidare enligt köpeavhandlingen när som helst under dessa år få återlösa fastigheten mot att erlägga köpesumman med ränta. Säljarens konkursbo stämde — innan de sex åren förflutit — köparen och yrkade köpets ogillande, dels därför, att det ej var verkligt köp utan pantförskrivning, dels på grund av JB 1: 2 (andra stycket). Häradsrätten ansåg, att avtalet endast villkorligen, nämligen om säljaren ej inom de sex åren återlöste fastigheten, innefattade överlåtelse av äganderätten, och att fastigheten därför tillhörde konkursboet (häradsrätten uppfattade tydligen avtalet som en suspensivt villkorad överlåtelse). Hovrätten ogillade däremot konkursboets talan, enär verkligt köp förelåge och återgångsanledning icke visats. HD slutligen yttrade, att det, på sätt hovrätten yttrat, måste antagas, att genom omstämda avhandlingen verkligt köp blivit slutet, och att vad konkursboet i övrigt anmärkt mot avhandlingens giltighet icke vore av beskaffenhet att föranleda köpets återgång. Ett justitieråd var skiljaktigt och ansåg att, enär återlösningsvillkoret strede mot JB 1: 2 andra stycket, hela försäljningen var utan verkan; på denna grund kom han till samma slut som häradsrätten. — Rättsfallet har ur vissa synpunkter diskuterats hos *Malmström,* Till frågan om villkor vid fastighetsköp II s. 71 not 154, samt s. 88 med not 20.

NJA 1910 s. 548. A fick ett penninglån av B. I anledning härav utfärdade A ett skuldebrev samt överlämnade dessutom till B sitt köpebrev på en lägenhet, varvid A på köpebrevet tecknade, att han transporterade detsamma på B och tillägnade honom det »såsom all annan välfången egendom». B överlät sedermera köpebrevet till C, som i sin tur sålde lägenheten vidare. A stämde därefter B och yrkade att, emot infriande av skulden, återfå skuldebrevet och köpebrevet eller, alternativt, att få ersättning för lägenhetens värde. (Lägenheten synes ha innehafts av E, som köpt den av

[8] Om de allmänna principerna för detta lagrums tolkning se Malmström, Till frågan om villkor vid fastighetsköp II (1933); Undén, Svensk sakrätt II: 1, 2 uppl. (1944), s. 160 ff.

D, som köpt den av C.) A menade, att köpebrevet överlämnats i stället för borgen och att B icke skolat bli ägare av lägenheten. A ansåg sig blott ha medgivit, att B skulle få sälja lägenheten å auktion, om A ej kunde betala skulden. B medgav, att köpet avsett säkerställelse, men då skulden ej infriats, hade enligt B:s uppfattning köpet kommit att stå fast.

Häradsrätten uttalade, att transporten av köpebrevet från A till B måste anses innebära överlåtelse av äganderätten till lägenheten å B, samt att det muntliga förbehåll om framtida återvinning av lägenheten, som A därvid kunde ha gjort, jämlikt JB 1: 2 saknade bindande verkan. Hovrätten: ej ändring. HD:s majoritet (fem justitieråd) fastställde hovrättens dom. Två ledamöter kommo till samma slut med en annan motivering, vari framhölls, att enligt parternas avtal B skulle »äga att begagna sig av köpebrevet», endast om A ej fullgjorde sin betalningsskyldighet, men att A brustit härutinnan, »och B vid sådant förhållande jämlikt det mellan honom och A träffade avtal varit berättigad att på sätt som skett använda det å honom överlåtna köpebrevet». I första hand betonas sålunda här icke överlåtelsen av fastigheten utan överlåtelsen av köpebrevet. Detta för i viss mån tankarna till pantsättning av dokument, som anses vara bärare av rätten till sak.

NJA 1921 s. 258. I en skriftlig bevittnad handling hade X såsom säkerhet för borgen samt för kredit vid varuleveranser förklarat sig pantförskriva vissa fastigheter till Y och utfäst sig att till denne överlämna sitt köpebrev å fastigheterna (vilket också skedde). Handlingen slutade med orden: »och har Y full äganderätt till tomterna, därest han gör någon förlust å oss». X försattes sedermera i konkurs, och konkursboet krävde att av Y utfå köpebrevet, då pantförskrivningen enligt konkursboets mening saknade all verkan. Häradsrätten konstaterade, att Y hade fordran hos X dels på grund av borgen, dels på grund av varuleveranser. Vid sådant förhållande kunde, ansåg häradsrätten, Y ej för det dåvarande förpliktas att utge köpebrevet, även om på grund av pantförskrivningen och köpebrevet någon rätt med avseende å fastigheterna icke kunde göras lagligen gällande. Konkursboets talan ogillades alltså. Hovrätten dömde däremot Y att utlämna köpebrevet, enär Y icke på X:s förbindelse kunde grunda någon mot konkursboet gällande rätt vare sig till fastigheterna eller till köpebrevet. HD (enhälligt) fastställde.

NJA 1921 s. 542. Sedan X till Y sålt en fastighet, yrkade X att, enär köpet allenast avsett att säkerställa Y för dennes fordran hos X samt fordringen dåmera guldits, köpet måtte såsom skenköp förklaras vara utan verkan. Här förelåg dels en formellt ovillkorlig köpehandling, dels en separat förbindelse av Y att utan vederlag överlåta fastigheten tillbaka till X, när X till fullo likviderat sin skuld. Rådhusrätten ansåg det utrett, att avtalet icke vore att betrakta såsom verkligt köp, och förklarade med bifall till X:s talan avtalet utan verkan, varom anteckning skulle ske i lagfartsprotokoll och fastighetsbok. Hovrätten fann det utrett, att av de fordringar, till säkerhet för vilka köpet skett, dåmera blott återstode högst 200 till 300 kr., angående vilka X vid skilda tillfällen erbjudit sig att träffa uppgörelse med köparen. Under sådana förhållanden fann hovrätten det strida mot tro och heder att »nu» åberopa köpet, varför rådhusrättens slut fast-

ställdes. HD:s majoritet (fem justitieråd) fastställde hovrättens dom (en led. fastställde på rådhusrättens skäl, och en led. ogillade X:s talan). — Överinstanserna sökte alltså här stöd i 33 § avtalslagen. Att denna lösning är högst diskutabel har med skäl framhållits av *Karlgren* i Svensk juristtidn. 1933 s. 254 f. Se även *Kôersner* i Tidsskr. f. Retsv. 1929 s. 169 f., som finner åtskilligt tala för rådhusrättens mening.

NJA 1925 s. 203. Till bedömande förelåg ett ovillkorligt köpebrev samt en i samband därmed upprättad återköpshandling, enligt vilken säljaren skulle före viss dag återlösa köpebrevet mot erläggande av köpeskillingen med därå löpande ränta. Häradsrätten fann återköpsavtalet jämlikt JB 1: 2 sakna lagligt förbindande verkan och ogillade säljarens talan. Hovrätten fann ej skäl göra ändring. HD:s majoritet däremot (tre justitieråd) fann (i enlighet med nedre revisionens hemställan) utrett, att köpehandlingen skulle av köparen förvaras som säkerhet för en av honom till säljaren lämnad försträckning å köpeskillingens belopp, med rätt för säljaren att före viss dag mot återbetalande av försträckta beloppet med ränta återbekomma köpehandlingen, men med rätt för köparen att, därest säljaren ej utövade denna sin rätt, efter nämnda dag begagna sig av köpehandlingen. På grund härav och då det i målet ej ens gjorts gällande, att säljaren skulle ha hos köparen påfordrat att få utöva sin återlösningsrätt, ogillade HD säljarens anspråk på fastigheten. (Två diss. justitieråd kommo till samma slut men byggde på underdomstolarnas resonemang.) — Med denna majoritetsståndpunkt bör jämföras de diss. ledamöternas i HD uppfattning i 1910 års ovan refererade fall.

NJA 1926 s. 281. Omständigheterna voro här följande. P, som innehade en mekanisk verkstad, sålde till C den till verkstadsrörelsen hörande lösegendomen. Samtidigt upprättades ett skriftligt avtal om rätt för P att återköpa egendomen. Någon tid därefter utfärdade P även köpebrev å verkstadsfastigheten till C. Sedermera råkade P i konkurs. Konkursboet stämde C och yrkade, att transaktionerna skulle förklaras ogiltiga, enär med köpen åsyftats icke att träffa verkliga köpeavtal utan ett slags pantförskrivning, vartill komme, att C begagnat sig av P:s ekonomiska trångmål, i följd varav avtalen jämväl enligt 31 och 33 §§ avtalslagen vore ogiltiga.

Häradsrätten fann utrett, att avtalen »icke avsett att överlåta äganderätten till egendomen utan tillkommit allenast för att bereda C säkerhet för penninglån, som han komme att lämna P», och förklarade därför köpeavtalen ogiltiga och C:s lagfart å fastigheten utan verkan. Hovrätten däremot fann »mot uttryckliga innehållet i de ifrågakomna köpehandlingarna» samt C:s utredning i övrigt icke annat ådagalagt, än att verkliga köp slutits (två led. hade dock ungefär samma ståndpunkt som häradsrätten). HD fastställde enhälligt (i överensstämmelse med nedre rev:s hemställan) hovrättens dom beträffande fastigheten; däremot förpliktades C att återlämna den lösa egendomen till konkursboet, enär denna ansågs ha varit kvar i P:s besittning vid konkursens början men lösöreköpsförordningens föreskrifter icke iakttagits. — Överdomstolarnas ståndpunkt kan eventuellt tolkas så, att de avvikit från häradsrätten endast i fråga om värderingen av bevisningen men i princip lämnat möjligheten öppen, att ett köp skulle kunna förklaras ogil-

tigt såsom innebärande icke ett verkligt köp utan en förtäckt pantförskrivning. Se vidare nedan.

NJA 1933 s. 138. Rubriken i NJA lyder: »På grund av avtal, som träffats vid sidan av ett skriftligen avslutat fastighetsköp, har det ansetts, att köpehandlingen mottagits av köparen allenast såsom säkerhet för försträckning.» En person E hade enligt köpehandling i april 1930 sålt vissa fastigheter till M. Något senare, nämligen i juni 1930, skänkte emellertid E genom gåvobrev samma fastigheter till T. I slutet på juni 1930 dog E. I sept. s. å. fick M lagfart på vissa av fastigheterna; beträffande några av dem förklarades ansökan vilande. T stämde sedermera M och gjorde gällande, att köpehandlingen av april 1930 endast utgjorde säkerhet för ett lån, som E fått av M. Det visades, att samtidigt med köpet upprättats ett skriftligt återköpsavtal. Häradsrätten ansåg säkerhetssyftet utrett men ogillade T:s talan, då E icke före sin död påfordrat återlösning och T icke mot M:s bestridande visat, att återlösningsrätten lagligen övergått å T. Hovrätten menade däremot, att T styrkt, att E till T överlåtit jämväl återlösningsrätten. Då T inom vederbörlig tid erbjudit sig betala M den avtalade lösningssumman, förklarades T äga bättre rätt än M till fastigheterna och förordnades om undanröjande av M:s lagfart. I HD vann likaså T på samma motivering.

Efter denna genomgång av det rättsfallsmaterial, som närmast är av betydelse för det diskuterade problemet, framträder med all tydlighet, att domstolarna vid skilda tillfällen följt olika linjer vid bedömningen av säkerhetsöverlåtelserna.

Vid de transaktioner, som här äro i fråga, åsyfta kontrahenterna att skapa kreditsäkerhet, d. v. s. de ha samma ekonomiska syfte, som uppbär panträttsinstitutet. Skall man då icke bedöma transaktionerna efter deras verkliga syfte, d. v. s. behandla dem som ett slags pantförskrivningar? Skall man ej följa den gamle Nehrmans kloka råd till domaren att giva akt på det, som verkligen skett är, och ej bry sig om namnet, som de givit föreningen?[9] Panträtt i fast egendom finnes emellertid i modern svensk rätt endast i form av inteckning (jfr det ovan refererade fallet NJA 1921 s. 258). Skulle en säkerhetsöverlåtelse bedömas enligt panträttsreglerna, borde den alltså, kunde det tyckas, sakna all giltighet eller åtminstone all giltighet mot tredje man. Tankegångar av denna eller liknande art kunna spåras hos rådhusrätten i NJA 1921 s. 542 samt hos häradsrätten (och hos två led. av hovrätten) i NJA 1926 s. 281; i det sista fallet värderade dock överinstanserna bevisningen på annat sätt, och det är ej fullt klart, om de i princip räknade med att köpet, om bevisningen varit starkare, skulle kunna ha förklarats ogiltigt såsom ett slags förtäckt pantförskrivning (liksom ju en öppen

[9] Se ovan s. 6.

pantförskrivning skulle ha saknat verkan åtminstone mot borgenärer, se NJA 1921 s. 258, och självfallet även mot successorer).[1] I den praxis, som här anförts, ha nyss berörda tankegångar i alla händelser icke lett till att transaktionen i något fall slutgiltigt underkänts, när kontrahenterna själva utformat avtalet som en formell överlåtelse (vilket de ju icke hade gjort i NJA 1921 s. 258). Avtal, som synas ha inneburit tydliga säkerhetsöverlåtelser, ha godtagits i de ovan berörda fallen från 1881, 1910, 1925 och 1933; i NJA 1921 s. 542 sökte domstolarna stöd icke i tanken att transaktionen var en art av pantförskrivning utan i en högst tvivelaktig tillämpning av grundsatsen i 33 § avtalslagen.

I de äldre rättsfallen ha — trots säkerhetssyftet — de rena köpreglerna kommit till användning. Ibland har återlösningsöverenskommelsen varit muntlig. Den kan då tyckas komma i konflikt med regeln i JB 1: 2 första stycket, att alla klausuler vid köpet skola intagas i själva köpehandlingen. Man hade kanske väntat sig, att denna synpunkt skulle ha framskymtat i NJA 1910 s. 548. När domstolarna där åberopade JB 1: 2, torde de dock sannolikt ha främst åsyftat lagrummets andra stycke (villkorsförbudet).[2] Liknande frågor uppkomma, om återlösningsöverenskommelsen skett i form av en separat skriftlig handling, ej antydd i själva köpehandlingen. Tanken, att en sådan anordning strider mot JB 1: 2 första stycket, framträder hos en skiljaktig ledamot av HD i 1925 års fall[3] och torde överensstämma med en åtminstone tidigare icke ovanlig tolkning av detta lagrum[4]. Men det ligger naturligtvis minst lika nära till hands att åberopa JB 1: 2 andra stycket (eller grunderna därför), såsom underrätten gjorde i sitt av hovrätten ej ändrade avgörande i fallet 1925.[5] Ibland antydes också, att återlösningsöverenskommelsens giltighet strider mot principen, att utfästelser att framdeles sälja fastighet sakna verkan.[6] Skulle slutligen återlösningsvillkoret ha intagits i själva köpehandlingen, träder vid en tillämpning av köpreglerna tydligen andra stycket av JB 1: 2 i förgrunden, såsom skedde i 1881 års ovan refererade fall. Ehuru lagrummets ursprungliga tolkning sannolikt varit, att ett med återvinnings-

[1] Att köpet varit ogiltigt, om det varit helt simulerat, är en annan sak.

[2] Jfr Afzelius' lagedition under JB 1: 2 (1950 års uppl. s. 167).

[3] Justitierådet Sundberg.

[4] Jfr bl. a. Schmidt i Schmidts Jur. Arkif (SJA) XII s. 279 f. samt rättsfallet NJA 1876 s. 363.

[5] Jfr den diss. led. i underrätten i 1921 s. 542 samt HD:s avgörande i NJA 1925 s. 206.

[6] Så får man väl tolka justitierådet Quensel i 1921 s. 542. Jfr NJA 1885 s. 162.

förbehåll förenat köp i sin helhet vore att anse som ogiltigt[7], blir resultatet av den nyare tolkningen därav, att förbehållet saknar verkan men att i allt fall säljaren icke kan rubba köpet. I 1881 års fall blev också utgången, att säkerhetsköpet blev bestående som ett definitivt köp. Detta förutsätter givetvis, att förbehållet anses vara av den förbjudna (resolutiva) typen. Anses förbehållet vara av det tillåtna (suspensiva) slaget, borde enligt köpreglerna säkerhetsöverlåtelsen bli verksam och ekonomiskt sett fungera som ett slags pantförskrivning med förfalloklausul.

På sist angivna sätt fungerade överlåtelsen också, skulle man kunna säga, enligt 1925 och 1933 års rättsfall. Men säkerligen får man uppfatta rättsfallen så, att domstolarna icke tillämpat rena köpregler utan ansett dessa modifierade genom säkerhetssyftet. Man vet visserligen icke, hur domstolarna i alla hänseenden tänkt sig bedömningen av dylika transaktioner, men i fråga om den allmänna giltigheten synas transaktionerna ha betraktats som ett slags rättsärenden sui generis, präglade av att kreditsäkerhet åsyftats, och såsom sådana rättsärenden ha de av domstolarna accepterats, trots de betänkligheter som JB 1: 2 andra stycket kunde medföra. Det går i detta avseende en linje från minoritetsståndpunkten i 1910 års fall till den segrande uppfattningen i fallen från 1925 och 1933. Denna uppfattning betyder i själva verket, att man genom en mot kontrahenternas intentioner mycket välvillig inställning etablerar säkerhetsöverlåtelse av fast egendom som en självständig avtalstyp.[8]

[7] Malmström, Till frågan om villkor vid fastighetsköp II s. 84 f.

[8] I det föregående har utelämnats ett mycket gammalt fall, refererat i SJA XII s. 273. Fallet är oklart till sin innebörd men representerar i alla händelser en mot kontrahenternas syftemål liberalare hållning än t. ex. 1881 och 1910 års fall. Samma dag, som ett hemman försålts, hade upprättats en skriftlig och bevittnad, av säljare och köpare undertecknad avhandling, vari det bl. a. hette: »Skulle så hända, att säljarne kunna eller vilja inlösa samma 1/8 mantal mot nämnde köpesumma 666 rdr 32 sk. banko, så skall det vara dem obehindradt; dock betalas renta efter 6 för 100, och skall sådant ske eller inlösas inom 6 år från denna dag.» Säljaren skulle sitta kvar på hemmansdelen såsom »landtbonde» mot erläggande av en årlig »skatt». Köparen vägrade emellertid att uppfylla återlösningsöverenskommelsen och sålde utan att avbida de sex årens förlopp hemmansdelen för högre köpeskilling. Säljaren stämde då in köparen och yrkade att få lösa tillbaka fastigheten i enlighet med avtalet. Alternativt yrkade han ersättning med viss summa såsom utgörande det belopp, vartill fastigheten med hänsyn till inlösningsrätten av honom försålts under det verkliga värdet. Häradsrätten ogillade återlösningsyrkandet men ålade köparen att ersätta säljaren det lidande, som tillskyndats denne genom köparens underlåtenhet att fullgöra avtalet. Lagmansrätten och hovrätten befriade

III.

Det återstår att något diskutera det rätt oklara läge, som uppstått, och angiva tänkbara linjer att följa, därest nya säkerhetsöverlåtelser skulle dyka upp och läggas inför domstolarna till bedömning. En sådan diskussion skulle eventuellt kunna begränsas till en undersökning av de olika linjernas konsekvenser och möjligheterna att få dessa att harmoniera med eljest erkända principer inom fastighetsrätten. Emellertid finnes det i detta sammanhang en ledande ändamålssynpunkt, som synes vara av den art, att det är praktiskt motiverat att lägga upp diskussionen på grundval av densamma.

Denna ledande synpunkt är helt enkelt följande. Svensk rätt har en tekniskt väl utvecklad och praktiskt på det hela taget effektiv fastighetspanträtt i form av inteckning. Inteckningsinstitutet fyller med andra ord, såsom redan ovan påpekats, de normala anspråken på utnyttjande av fast egendom som kreditsäkerhet; äro vissa detaljer icke helt tillfredsställande, kunna reformer ske, och sådana diskuteras ju sedan länge. I vad nu sagts ligger en av anledningarna till att något starkare behov av säkerhetsöverlåtelser icke framträtt. Om det är så, att inteckningsinstitutet i stort sett visat sig fylla rimliga krav på beredande av realsäkerhet, så kan det icke finnas någon anledning att genom en särskilt välvillig lagtillämpning underlätta säkerhetsöverlåtelser av fast egendom. Då dessa leda till en hel del svårbemästrade problem — varom mera nedan — och i det större sammanhanget icke ha någon egentlig funktion att fylla, och då de vidare ju icke ha något som helst påvisbart stöd hos lagstiftaren, har man i stället all orsak att i varje fall intaga en allmänt restriktiv hållning till denna typ av transaktioner.

---

köparen också från skadeståndsskyldigheten. HD:s majoritet slutligen förklarade, att köparens underlåtenhet att hålla det särskilda avtalet lagligen icke borde betaga säljaren den fördel, som för honom genom detta beting varit åsyftad och den han yrkat få tillgodonjuta genom erhållande av skillnaden mellan den köpeskilling han uppburit och det värde hemmansdelen rätteligen vid försäljningen ägt, varför detta skillnadsbelopp utdömdes som skadestånd. Majoriteten bestod av fyra justitieråd. Tre justitieråd ville gilla hovrättens dom. I sina efter referatet i SJA införda anmärkningar har *Schmidt* kritiserat avgörandet. Han menar, att ett återlösningsvillkor skall vara lika ogiltigt i särskild avhandling som i köpeavtalet och därför ej kunna leda till skadestånd. *Knut Olivecrona,* Förmögenhetsrätten II (övertryck från 1800-talets mitt) s. 695, karakteriserar avgörandet som ett förbiseende av att förbudet i 1810 års KF (JB 1:2 andra st.), om man ej tillämpar en ren bokstavstolkning, måste omfatta även återköpsavtal, intagna i särskild handling.

Inom den ram, som bildas av gällande lagstiftning, kunna flera olika möjligheter tänkas vid bedömningen av säkerhetsöverlåtelserna. Huvudmöjligheterna torde vara tre: att godtaga säkerhetsöverlåtelserna som en typ sui generis, för vilken delvis andra regler än köpets få gälla, att genomföra en strikt bedömning efter köpregler eller slutligen att bedöma transaktionerna såsom ett slags pantförskrivningar, åsyftande att skapa en för svensk lag okänd panträttsform. Varianter av dessa lösningar eller blandtyper av dem kunna även tänkas.

1. Att godtaga säkerhetsöverlåtelserna som en typ sui generis synes motsvara tendensen i rättsfallen 1925 och 1933. Ett sådant godtagande betyder, att vid sidan av den vanliga fastighetspanträtten en kreditsäkerhetsform i överlåtelsens dräkt ställes till rättslivets förfogande. Typen är emellertid uppenbarligen rätt klumpig och osmidig, och det är oklart, vilka dess konsekvenser äro. Man finge förutsätta, att överlåtelsen skedde med iakttagande av regeln om skrift och vittnen i JB 1: 2. Man kunde emellertid icke strängt hålla på satsen, att köpevillkoren borde intagas i handlingen. Detta är en påtaglig olägenhet, då en formellt ovillkorlig köpehandling, varå köparen kanske fått lagfart, sålunda kunde få tolkas såsom något annat än en vanlig överlåtelse. Alldeles avgörande är väl denna invändning icke, ty nyare praxis har nödgats i så många hänseenden frångå satsen om att alla villkor skola kunna utläsas ur handlingen; men en olägenhet är det dock fråga om. Skulle den s. k. säljarens återlösningsrätt gälla även mot en successor till köparen, och skulle den medföra ogiltighet av inteckningar, som köparen eller successorn medgivit? Eller kan man komma ifrån dessa konsekvenser med hjälp av 34 § avtalslagen? Det bör märkas, att i 1933 års fall köparens lagfart undanröjdes.[9]

Vidare kunde man näppeligen strikt upprätthålla villkorsförbudet i JB 1: 2 andra stycket, enär detta otvivelaktigt borde leda till ogiltighet av återlösningsöverenskommelsen i många fall; se t. ex. 1925 års rättsfall. Även detta leder till förvirring och rättsosäkerhet. Det var visserligen en helt annan typ av villkor än de i säkerhetssyfte gjorda, som historiskt framkallade villkorsförbudet, såsom jag i annat sammanhang visat.[1] Men villkorsförbudet begränsades icke till de speciella villkorstyper, av vilka man före 1810 haft olägenheter, utan fick sin välkända

[9] Nedre justitierevisionen hade velat använda en annan utväg: en förklaring att den vinnande T ägde rätt att få fastigheterna å sig överlåtna från den förlorande köparen M.

[1] Se Till frågan om villkor vid fastighetsköp I—II. Märk del I s. 54 med not 69, s. 96 not 47.

generella avfattning. Skulle då säkerhetssyftet medföra, att ett eljest klart otillåtet villkor ansåges falla utanför villkorsförbudet, enär transaktionen icke vore ett egentligt köp? Resonemanget väcker uppenbara praktiska betänkligheter. Det medför, som nyss sagts, osäkerhet. Köp med villkor om återvinning äro för övrigt mycket ofta icke köp av normaltyp, men de skola väl rimligen i regel det oaktat drabbas av villkorsförbudet. Det nyss berörda resonemanget skapar vidare sådana osäkra jordbesittningsförhållanden, som lagstiftaren genom villkorsförbudet velat bekämpa. Härmed förnekas naturligtvis icke, att säkerhetsöverlåtelser också kunna utformas »suspensivt» och därigenom i alla händelser gå fria från villkorsförbudet.

Huru skulle, om säkerhetsöverlåtelsen godtages som en typ sui generis, förhållandet mellan kontrahenterna gestalta sig? Att säljaren, om han vore i stånd därtill, skulle få återlösa fastigheten inom avtalad tid, är tydligt (se 1933 års rättsfall). Men om detta icke skedde? Av rättsfallsmaterialet att döma borde detta betyda, att köparen då finge »begagna sig av köpehandlingen», d. v. s. behålla fastigheten (1925 års fall). Men därmed accepterades en transaktion, vars ekonomiska innebörd vore förfallpantens, något som man eljest i modern svensk rätt bestämt avböjt. Vår fastighetspanträtt lämnar redan av tekniska skäl icke något utrymme för en klausul om pantens förverkande (lex commissoria), och för lösegendomspanträtten göres en dylik klausul omöjlig genom 37 § andra stycket avtalslagen. Sagda lagrum utsträcker därtill detta förbud till att gälla, utom pant, »annan säkerhet, som blivit ställd för fullgörande av en förpliktelse». Ytterligare är att märka, att lagrummet i sin lydelse icke begränsar sig till lös egendom.[2]

Kan då lagrummet direkt åberopas beträffande de här diskuterade säkerhetsöverlåtelserna? Med uttrycket »eller annan säkerhet» avsågs som bekant just att träffa säkerhetsöverlåtelser (se NJA II 1915 s. 276), och vid lösöreköp i säkerhetssyfte anses ju stadgandet tillämpligt.[3] Därav drager man då den slutsatsen, att köparen har realisationsskyldighet, förknippad med skyldighet att redovisa överskott. Förmodligen har man, när stadgandet skrivits, endast haft lös egendom i

[2] »Är vid försträckning eller eljest förbehåll träffat, att pant eller annan säkerhet, som blivit ställd för fullgörande av en förpliktelse, skall vara förverkad, där denna icke kommer att rätteligen fullgöras, vare det förbehåll utan verkan.»

[3] Se härom t. ex. Almén, Lagen om avtal s. 226; Hasselrot, Jur. Skr. VI s. 136; Karlgren i Svensk juristtidn. 1936 s. 182; Undén, Svensk sakrätt I (2 uppl. 1946) s. 170 f. Jfr Sjögren i NJA II 1915 s. 278. Kritik hos Lundstedt i Minnesskrift ägnad 1734 års lag II s. 690.

tankarna. Men motiven uttala en generell förkastelsedom över lex commissoria beträffande kreditsäkerhet, och lagrummets avfattning talar i och för sig för en generell tillämpning. Det kan alltså väl försvaras att låta det avse även fast egendom, och personligen är jag närmast böjd därför. I alla händelser förefaller det stötande, om säkerhetsöverlåtelser av fast egendom, därest de erkännas, undantoges från den grundsats, som avtalslagen här uppställer. (Skyddet för säljaren skulle i så fall ligga i 31 och 33 §§ avtalslagen.)

Men hur skulle det vara möjligt att tillämpa grundsatsen beträffande fast egendom? Man kunde icke gärna säga som i fråga om lös egendom, att köparen skulle realisera säkerheten. Sannolikt kunde man väl ej komma längre än till att statuera en skyldighet för säkerhetsköparen att utge överskott i förhållande till skuldens belopp, och fastighetens värde finge kontrahenterna tvista om vid domstol, om de icke enades.

Vad nu anförts om tillämpning av förbudet mot lex commissoria visar, till vilka svårigheter det leder att godtaga säkerhetsöverlåtelser av här diskuterat slag som en särskild avtalstyp. I det sagda ligger därför ytterligare ett memento mot ett sådant godtagande.

Anser man nu ytterligare, att säkerhetsöverlåtelserna i fråga icke ha någon funktion i rättslivet att fylla utan äro obehövliga vid sidan av inteckningsinstitutet — en synpunkt varom läsaren själv må döma — så blir slutsumman, att utomordentligt starka skäl tala emot ett accepterande av desamma såsom en egen rättsfigur.

2. Kan man vinna en acceptabel lösning genom att genomföra en strikt bedömning efter köpreglerna? Det förefaller i och för sig naturligt, att säkerhetsöverlåtelserna icke släppas igenom så att säga på billigare villkor än de egentliga köpen utan hålla sig inom den allmänna ram, som angives av de normala köpreglerna. Men vilka skulle konsekvenserna härav vara?

Att formregeln i JB 1: 2 måste gälla, är uppenbart. Det är dock svårt att exakt ange dess innebörd på den viktiga punkten om villkorens upptagande i handlingen. I denna punkt befinner sig regeln i ett visst stadium av förvittring i praxis, och utrymmet medger icke en analys av denna fråga. *En* sak är emellertid att beakta sidoöverenskommelser för att få fram rättsärendets allmänna typ (köp eller icke, ovan under 1), en *annan* sak är att, om man i princip utgår från en köpbedömning, godtaga t. ex. separata avtal om väsentliga moment i själva transaktionen. Det senare är betänkligare än det förra. Jfr i detta sammanhang NJA 1876 s. 363, 1911 s. 165, 1937 s. 186.

I alla händelser bör med det alternativ, som nu diskuteras, regeln i JB 1: 2 andra stycket (villkorsförbudet) fritt få verka på normalt sätt. Därigenom förhindras återlösning i åtskilliga fall, och möjligheterna att begagna säkerhetsöverlåtelsen som ett effektivt instrument för kontrahenternas avsikter reduceras till de situationer, där avtalet utformats såsom »suspensivt» betingat. Återlösningsförbehållet skulle i de »resolutiva» fallen sakna verkan, men säljaren skulle icke kunna påkalla överlåtelsens återgång (1881 års fall).[4] I dessa fall inträdde sålunda så att säga en jämviktsrubbning mellan kontrahenterna. Detta vore ej i och för sig önskvärt men är samma effekt, som alltid måste enligt gällande lag inträda vid köp med otillåtet villkor.

Beträffande de »suspensiva» fallen kunde man kanske ifrågasätta, om icke utöver köpreglerna borde tillämpas den princip, som uttalas i 37 § avtalslagen (se ovan), åtminstone om ej den enskilda transaktionen hade övervägande karaktär av datio in solutum.

Emellertid är det otvivelaktigt så, att det ur modern synpunkt förefaller otillfredsställande att fästa avgörande vikt vid transaktionens formella gestaltning, trots att man rör sig inom den av formbundenhet präglade fastighetsrätten och trots att ståndpunkten i fråga gör det möjligt att högst väsentligt inskränka det praktiska användningsområdet för säkerhetsöverlåtelserna. Härtill bör fogas, att det säkerligen vore opraktiskt och olyckligt, om man ville försöka att *inom* området för de överlåtelser, som ekonomiskt bestämts av ett säkerhetssyfte, skilja mellan »verkliga» och »icke verkliga» köp (här bortses från de rena skenavtalen). En dylik distinktion vore helt visst verklighetsfrämmande.

3. Återstår så den tredje huvudmöjligheten, nämligen att resonera på följande sätt. Säkerhetsöverlåtelsen åsyftar icke att vara ett egentligt köp utan skall enligt kontrahenternas egna intentioner tjäna som kreditsäkerhet. Meningen är, att säljaren helt skall återvinna sin förra position med avseende å fastigheten, om han fullgör den prestation, till vars säkrande transaktionen ägt rum. Syftemålet är i grunden detsamma som vid en pantförskrivning. Visserligen ha kontrahenterna sökt nå sitt syfte på en annan väg än den reguljära panträttens (inteckningens), och man kan icke, som vid somliga former av säkerhetsöverlåtelse, göra gällande att kontrahenterna skulle ha saknat förmåga att skilja mellan överlåtelsens och den normala pantsättningens form (köpet resp.

[4] Köparen skulle däremot kunna det, om han misslyckades med att få lagfart. Se Malmström, Till frågan om villkor etc. II, kap. II.

inteckningen); tvärtom måste kontrahenterna regelmässigt ha förstått, att de tillgripit en annan utväg än den vanliga pantupplåtelsens. Men kontrahenterna ha dock velat skapa en av lagen icke omtalad kreditsäkerhetsform, på vilken man icke heller — redan av tekniska skäl — kan överflytta de normala fastighetspantreglerna. Hade nu kontrahenterna direkt sagt, att den ene pantförskrev fastigheten till den andre, hade avtalet otvivelaktigt saknat verkan (NJA 1921 s. 258). Det hade icke hjälpt, om avtalet stadgat, att vid bristande betalning panten skulle vara förverkad till borgenären. Nu är det uppenbart, att vid den typiska säkerhetsöverlåtelsen syftet är detsamma, och är då icke syftet viktigare än »namnet som de givit föreningen», för att än en gång tala med Nehrman? Borde icke säkerhetsöverlåtelsen likaväl som den öppna pantförskrivningen underkännas som en onödig och rent av skadlig rättsfigur vid sidan av inteckningen? (Om man avvisade verkan mot borgenärer och successorer, funnes knappast anledning att laborera med något slags verkan begränsad till förhållandet mellan kontrahenterna.)

Genom en sådan ståndpunkt komme den ovan angivna ledande synpunkten bäst till sin rätt. Man befriades också från en rad svårigheter, som diskuterats ovan under 1 och 2 och av vilka problemet om lex commissoria är av allvarlig principiell art. Att man valde en lösning, som radikalt avveke från den, som tillämpas inom lösegendomsrätten, kunde icke anses orimligt med hänsyn till den genomgripande olikheten mellan fastighetspanträtt och lösörepanträtt samt fastighetsrättens särprägel i övrigt. I fastighetsrätten med dess allmänna strävan efter fasthet och bestämda former kan man icke utan vidare så att säga släppa lös hänsynen till parternas syften.

Onekligen skulle emellertid nya svårigheter uppstå i stället för dem, som avlägsnats. Det kan vara mycket vanskligt att konstatera, huruvida säkerhetssyfte förelegat eller ej. Avgörandena kunna kanske ibland på grund av bevissvårigheterna te sig som slumpmässiga. Det kan vidare hävdas, att någon skarp gräns icke finnes mellan säkerhetsöverlåtelser och fall av datio in solutum o. dyl. Vid sidan av påpekandet av dylika svårigheter kan man dessutom invända, att det effektiva upprätthållandet av de normala principerna för panträtt (inteckning) icke kräver en så sträng linje som den ifrågasatta.

Slutligen kan man invända, att den nu behandlade tredje huvudmöjligheten klart strider mot tendensen i de nyare rättsfallen.

*

Valet mellan de olika möjligheterna kan förefalla vanskligt. För min del utfaller det dock så, att den tredje huvudmöjligheten bör som regel vinna tillämpning. Det förefaller mig, som om trots allt de starkaste skälen talade för denna och som om svårigheterna med denna lösning icke vore oöverkomliga eller ens särskilt stora, relativt sett. För svensk rätt, som icke har engelsmännens doktrin om »stare decisis», kan saken näppeligen heller anses avgjord i och med rättsfallen 1925 och 1933.

Om säkerhetsöverlåtelser av fast egendom äro förhållandevis sällsynta och om inga särskilda skäl tala för att de skola bli vanligare, så är det dock att önska, att icke förutsättningarna för dylika transaktioner i onödan läggas till rätta. Att i alla händelser en diskussion av hithörande problem har sitt principiella intresse, må till sist vara ett försvar för den uppmärksamhet, som i det föregående ägnats saken. På åtskilliga punkter kunde debatten för övrigt föras vidare; dessa rader göra icke anspråk på att ha på ett uttömmande sätt behandlat ämnet i alla dess detaljer.

INBJUDNING

TILL

MEDICINE DOKTORSPROMOTIONEN

VID UPPSALA UNIVERSITET

ONSDAGEN DEN 31 MAJ 1950

AV

PROMOTOR

DAVID EDVARD HOLMDAHL

MEDICINE DOKTOR
PROFESSOR I ANATOMI, SÄRSKILT MAKROSKOPISK ANATOMI

UPPSALA 1950
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

Medicinska fakulteten i Uppsala förrättar i år den 130:de promotionen, som tillika är den 144:de utnämningen av medicine doktorer. Intill detta år har fakulteten under sin långa historia tilldelat 953 personer doktorsgradens insignier. Till årets promotion utfärdas härmed inbjudan.

För 50 år sedan, den 31 maj 1900, kreerades genom fakultetens dåvarande dekanus, professorn i medicinsk och fysiologisk kemi Carl Thore Mörner, fyra medicine doktorer efter avlagda prov. De blevo alla framstående och lysande representanter för medicinskt kunnande och medicinsk forskning. De hava i sällsynt grad blivit en heder för den fakultet, som tilldelat dem universitetets högsta lärdomsgrad efter avlagda prov. Tyvärr ha tvenne av dem gått ur tiden. De bortgångna äro:

Anna Stecksén (1870—1904) disputerade vid Karolinska Institutet maj 1900 efter studier i Tübingen och Paris på en avhandling med titeln: »Studier över Curtis' blastomycet från svulstetiologisk synpunkt.» Det gällde en än i dag aktuell fråga rörande problemet om svulsternas etiologi. Efter disputationen planlade hon förnyade studier i utlandet och erhöll härför tvenne resestipendier. Hon sökte även laboratorsbefattningen i patologi vid Karolinska Institutet. Intet av detta kunde fullföljas, enär hon drabbades av en svår infektionssjukdom, sannolikt förvärvad under laboratoriearbete. Efter ett långvarigt lidande avled hon i oktober 1904. Anna Stecksén är den första kvinnliga medicine licentiat i vårt land, som kreerats till medicine doktor. Vid sidan om medicinen hade hon vittfamnande intressen. Hon efterlämnar minnet av en rikt ut-

rustad människa, som fick sin arbetsdag allt för snävt tillmätt.

Per Arvid Israel Hedenius (1868—1932) var son till förre professorn i allmän patologi, patologisk anatomi och allmän hälsovård vid Uppsala universitet Per Hedenius, mångårig prorektor och rector magnificus, och fader till nuvarande professorn i filosofi vid universitetet Per Arvid Ingemar Hedenius. Hedenius disputerade i Uppsala februari 1900 på en avhandling med titeln: »Studier över albuminuri i dess kliniska form.» Han blev några veckor efter disputationen docent i praktisk medicin. Han verkade sedan 1909 som överläkare vid Stockholms stads sjukhus och tjänstgjorde som sådan till sin död, sist som överläkare vid Sabbatsbergs sjukhus. Han tilldelades professors namn 1923 och blev förste livmedicus 1927. Bakom dessa data ligger en lång och sällsynt gagnerik verksamhet. Som läkare var han i hög grad uppskattad, som forskare livligt och framgångsrikt verksam inom skilda delar av den praktiska medicinen, och som undervisare gärna hörd på grund av sina gedigna kunskaper och praktiska läggning. Hans vakna sinne för terapeutiskt handlande fick ett koncentrerat och gagnerikt uttryck i hans terapeutiska vademecum, vars femte utvidgade och reviderade upplaga utkom strax efter hans död. Denna bok har varit känd och högt uppskattad av många årsklasser av Sveriges läkare och den har i decennier varit den mest anlitade rådgivaren i terapeutiska frågor. Framförallt härigenom har Hedenius' livsinsats fått en vid verkningskrets, som fortsatt att göra sig gällande långt efter hans död. Medicinska fakulteten ägnar hans vackra minne en tacksam och vördsam hyllning.

Tvenne framstående akademiska lärare och forskare har medicinska fakulteten den stora äran och glädjen att detta år få hälsa som medicine jubeldoktorer. Dessa äro:

Alfred Pettersson, född 1867, disputerade i Uppsala

maj 1900 på en avhandling med titeln: »Experimentelle Untersuchungen über das Conserviren von Fisch und Fleisch mit Salzen», blev docent i patologisk anatomi vid Karolinska Institutet 1902, laborator i bakteriologi därstädes 1904, professor och föreståndare för Statsmedicinska Anstaltens bakteriologiska avdelning 1909 samt professor i allmän hälsovårdslära vid Karolinska Institutet 1919, från vilken befattning han avgick med pension 1932. Under sitt långa och arbetsfyllda liv har Alfred Pettersson gjort många och betydande insatser som forskare inom bakteriologiens och hygienens vida forskningsfält. Hans lärdom, grundlighet och originalitet har verkat stimulerande på yngre medarbetare och elever, vilka aldrig förgäta hans fängslande personlighet och medryckande framställningsförmåga. Han kan i sanning se tillbaka på en väl använd arbetsdag. Fakulteten hyllar honom vördsamt och tackar honom härför.

Torsten Ludvig Thunberg, född 1873, disputerade i Uppsala maj 1900 på en avhandling med titeln: »Undersökningar över de köld-, värme- och smärtpercipierande nervändarnes relativa djupläge i huden samt över köldnervändarnes förhållande till värmeretmedel», blev laborator i experimentell fysiologi och medicinsk fysik vid Uppsala universitet 1901 och professor i fysiologi vid Lunds universitet 1905, från vilken befattning han avgick med pension 1938. Torsten Thunbergs långa tjänstetid som ordinarie akademisk lärare och forskare sammanfaller med en period av expansion inom den medicinska forskningen, som saknar motstycke i historien. Detta gäller icke minst de fysiologiska vetenskaperna. Härunder har han icke blott hållit jämna steg med utvecklingen utan har genom sin grundläggande forskning inom skilda delar av fysiologien varit vägröjare och banbrytare, och han intar därför fortfarande en ledande ställning inom sin vetenskap. I sin un-

dervisning har han under mer än fyra decennier haft den största betydelse för många studentgenerationer, som i likhet med undertecknad fått för livet bestående impulser på grund av hans grundliga och vidsträckta kunnande, hans älskvärda och anspråkslösa framträdande och stora personliga generositet. Den fakultet, som för 50 år sedan överräckte doktorsvärdighetens insignier till Torsten Thunberg efter avlagt prov, betygar sin aktning och vördnad för en föredömlig och i sällsynt grad fruktbringande livsgärning i forskningens och undervisningens tjänst.

Till sex medicine licentiater, som avlagt föreskrivna prov, skola överlämnas doktorsgradens hederstecken. Fakulteten hyser stor glädje och tillfredsställelse häröver och vill samtidigt till dem uttala sitt erkännande för utfört värdefullt arbete samt framföra sina varmaste lyckönskningar. Till detta fogas den förhoppningen, att intresset för fördjupade kunskaper skall fortleva och forskningshågen vidmakthållas samt stärkas till glädje och heder för dem själva och fakulteten.

Till promotionshögtidligheten får jag å fakultetens vägnar vördsamt inbjuda:

statsrådet och chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet Josef Weijne,

kanslern för rikets universitet, ministern för utrikes ärendena, juris och filosofie doktorn, excellensen Östen Undén,

tillförordnade kanslern för rikets universitet, juris och odontologie doktorn Thore Engströmer,

universitetets förutvarande prokansler, f. d. ärkebiskopen, teologie doktorn Erling Eidem,

Svea rikes ärkebiskop, teologie och filosofie doktorn Yngve Brilioth,

landshövdingen i Uppsala län, filosofie doktorn Hilding Kjellman,

universitetets rektor, professorn, medicine doktorn Fredrik Berg,

rektorn vid lantbrukshögskolan, professorn, filosofie doktorn Ragnar Nilsson,

översten och chefen för Kungl. Upplands regemente Olof Norman,

översten och chefen för Kungl. Upplands flygflottilj Knut Lindahl,

försvarsområdesbefälhavaren i Uppsala försvarsområde, översten Sigfrid Gyllengahm,

översten och chefen för Arméns underofficersskola Carl Axel Grewell,

chefen för Flygkadettskolan, överstelöjtnanten Lennart Peyron,

borgmästaren i Uppsala Bertil Hagström,

Uppsala stadsfullmäktiges ordförande, lektorn, filosofie doktorn Sven Lide,

rektorn vid Uppsala högre allmänna läroverk, filosofie doktorn Mats Redin,

universitetets forna och nuvarande lärare och tjänstemän,

i staden närvarande jubeldoktorer och doktorer av alla fakulteter,

universitetets studerande ungdom,

promovendis anhöriga,

i staden närvarande läkare och apotekare

samt övriga den medicinska vetenskapens idkare, gynnare och vänner.

Promotionen äger rum i universitetets aula. Vid samma tillfälle förrättas promotion även inom övriga fakulteter.

Samling sker i fakultetsrummen i universitetshuset onsdagen den 31 maj 1950 kl. 12 middagen.

Uppsala i maj 1950.

David Edvard Holmdahl.

PROMOVENDI

Jubeldoktorer.

PETTERSSON, Alfred, professor emeritus vid Karolinska institutet.

THUNBERG, Torsten Ludvig, professor emeritus vid universitetet i Lund.

Doktorer efter avlagda prov.

Av Upplands nation.

LINDE, Sven Gustav, f. 24 okt. 1912, studentex. 10 maj 1931, inskriv. vid Uppsala univ. vt. 1932, vid Karolinska inst. ht. 1932, med. kand.-ex. vid Karolinska inst. 15 dec. 1934, med. lic.-ex. vid Karolinska inst. 28 okt. 1939, disp. för med. doktorsgrad 20 maj 1950.

Gradualavhandling: Studies on the stimulation mechanism of gastric secretion.

ÅGERUP, Gustaf Hjalmar, f. 16 jan. 1906, studentex. 21 maj 1926, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1926, med. kand.-ex. 30 maj 1930, med. lic.-ex. 12 dec. 1935, disp. för med. doktorsgrad 24 maj 1950, amanuens vid kirurgiska kliniken och polikliniken å akademiska sjukhuset.

Gradualavhandling: On cholecystogenic acute hepatitis.

Av Södermanlands-Nerikes nation.

LAURITZEN, Gunnar Kjeldgaard, f. 11 nov. 1906, studentex. 19 maj 1924, inskriv. vid Karolinska inst. ht. 1924, vid Uppsala univ. ht. 1949, med. kand.-ex. vid Karolinska inst. 27 sept. 1927, med. lic.-ex. vid Karolinska inst. 29 mars 1933, disp. för med. doktorsgrad 18 nov. 1949, biträdande överläkare vid kirurgiska avd. II å Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg.

Gradualavhandling: Medullary Nailing. A Clinical and Critical Study.

LUNDSTRÖM, Per Gustav Vilhelm, f. 13 jan. 1910, studentex. 11 juni 1929, inskriv. vid Karolinska inst. ht. 1929, vid Uppsala univ. vt. 1936, med. kand.-ex. vid Karolinska inst. 15 dec. 1932, med. lic.-ex. vid Karolinska inst. 13 maj 1937, disp. för med. doktorsgrad 10 dec. 1949, docent i obstetrik och gynekologi vid Uppsala univ., amanuens, tillika underläkare, vid obstetrisk-gynekologiska kliniken å akademiska sjukhuset.

Gradualavhandling: Studies on Erythroid Elements and Serum Iron in Normal Pregnancy.

Av Västmanlands-Dala nation.

ZETTERBERG, Bo Ingvar, f. 12 sept. 1917, studentex. 3 juni 1936, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1936, med. kand.-ex. 25 april 1939, med. lic.-ex. 21 april 1950, disp. för med. doktorsgrad 23 maj 1949, docent i bakteriologi vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: Effects on Tubercle Bacilli of Bacteriostatics, Respiration Inhibitors and Bactericides.

Av Värmlands nation.

SKANSE, Nils Bengt, f. 29 jan. 1918, studentex. 20 maj 1936, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1936, med. kand.-ex. 15 dec. 1938, med. lic.-ex. 28 maj 1945, disp. för med. doktorsgrad 11 nov. 1949, amanuens vid medicinska kliniken å allmänna sjukhuset i Malmö.

Gradualavhandling: Radioactive iodine in the diagnosis of thyroid disease.

INBJUDNING

TILL

FILOSOFIE DOKTORSPROMOTIONEN

VID UPPSALA UNIVERSITET

ONSDAGEN DEN 31 MAJ 1950

AV

PROMOTOR

ERIK LÖNNROTH

FILOSOFIE DOKTOR
PROFESSOR I HISTORIA

UPPSALA 1950
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

När filosofiska fakulteten den 31 maj 1900 promoverade nio hedersdoktorer och fjorton doktorer, som avlagt vederbörligt disputationsprov, skedde det i åminnelse av fakultetens baccalaurei- och magisterpromotion den 22 januari 1600. Promotor år 1900, professor skytteanus Oscar Alin, betecknade i inbjudningsskriften fakultetens trehundra år tidigare begångna promotionsakt som Uppsala universitets »så vitt man känner första promotion».

Otvivelaktigt är 1600 års promotion den första daterbara i universitetets historia. Men lika otvivelaktigt är, att promotioner ägt rum vid universitetet redan under medeltiden. Annerstedt uppräknar i sin universitetshistoria en rad baccalaurei, som uppnått denna grad i Uppsala i slutet av 1400-talet och början av 1500-talet; om en av dem står det uttryckligen i universitetets i Rostock matrikel för år 1512: »Nicolaus Kanuti promotus in Upsalia baccalaureus receptus.» Om en känd gardian vid franciskanerklostret i Stockholm, Kanutus Johannis, heter det att han »studebat pro doctoratu» i Uppsala år 1492. Dessa studier torde knappast ha lett till resultat, ty broder Kanutus omnämnes ej under följande år med doktorstitel, men själva det förhållandet att studier för denna grad bedrevos i Uppsala vittnar om att den också kunde uppnås vid universitetet. När ett odaterat påbud om skyldighet att bevista universitetets mässa, tillkommet kort efter 1500, vänder sig till »omnibus et singulis magistris doctoribus ett baccalariis necnon ceteris quibuslibet tam graduatis quam non graduatis suppositis hujus universitatis», torde man kunna utgå från att även bland de högre graduerade sådana förekommit, som promoverats i Uppsala.

Promotionen den 22 januari 1600 var ett led i universitetets dåvarande upprustning under hertig Karls beskydd för att det skulle kunna tjäna som värn för Sveriges lutherska kyrka. Promotor var Laurentius Paulinus Gothus, professor i astronomi, senare biskop i Strängnäs och ärkebiskop, framstående som teolog och som organisatorisk främjare av gymnasie- och universitetsväsendet i Sverige. Baccalaurei bekransades, fast med ruta i brist på lager, medan magistrarna fingo hattar.

Under de trehundrafemtio år, som gått sedan denna promotion, ha de lärdomsprov, som berättiga till den akademiska lagern, utvecklats till krävande prestationer inom modern vetenskaplig forskning. Ännu år 1900 kunde gradualavhandlingarna visa ett och annat drag, som påminde om forna tiders disputationsteser; denna likhet har sedan dess helt försvunnit. Den akademiska lagern kröner nu i regel många års arbete i vetenskapens tjänst. Måhända sammanhänger det härmed att promotionsakten nu synes åtnjuta en mera odelad uppskattning än för ett halvt århundrade sedan. Det torde finnas ringa möjligheter för att ej filosofie doktorspromotionen skulle fortleva längre än den odelade filosofiska fakulteten, sådan denna ännu består vid Sveriges universitet.

Detta års doktorspromotion är den etthundrasextionde i fakultetens historia. Av de 14, som vid sekelskiftet år 1900 promoverades, ha 13 avlidit. De voro: professorn vid Uppsala universitet Arvid G. Högbom, d. 1940, lektorn i Västerås J. Otto Rohnström, d. 1948, lektorn i Lund Svante Gustaf Forsström, d. 1941, förste folkskolinspektören i Stockholm Karl Nordlund, d. 1935, lektorn i Strängnäs Axel Edvard Fransén, d. 1942, läraren vid Fjellstedtska skolan Gustaf A. Landström, d. 1927, rektorn vid Uppsala enskilda läroverk, senare i Linköping Josef Fredrik Liljeblad, d. 1942, överkontrollören Carl Götrik Adolf von

Scheele, d. 1942, professorn vid Uppsala universitet Håkan Sjögren, d. 1934, translator publ. i Göteborg Olof E. Reinholdsson, d. 1906, lektorn i Hälsingborg Gustaf Josef Sandström, d. 1942, generaldirektören Karl Axel Fryxell, d. 1935, samt lektorn i Uppsala K. Fredrik Schmidt, d. 1933. Fakulteten hyllar med vördnad deras minne.

Den fjortonde av fakultetens doktorer vid promotionen 1900, professorn, f. d. rektorn Lydia Wahlström, hälsas av fakulteten som dess jubeldoktor. Hennes gärning inom historisk vetenskap, inom skolväsendet och såsom en av den svenska kvinnorörelsens ledande gestalter har gjort hennes namn känt och aktat långt utanför akademiska kretsar i vårt land. Fakulteten välkomnar henne med glädje till denna promotion.

Fakulteten vill vid denna promotion förläna doktorsvärdigheten honoris causa till sex högt förtjänta män, som på olika sätt gjort insatser av största betydelse inom fakultetens verksamhetsområde. Laboratorn vid Lantbrukshögskolan Hans Egnér har utfört ett framstående forskningsarbete på den fysikaliska kemins och lantbrukskemins område. Professorn i biokemi vid Columbia University Michael Heidelberger har gjort insatser av epokgörande betydelse inom immunkemi och kemisk serologi. Kommenistern emeritus John Lagerkranz har utfört ett hängivet och betydelsefullt forskningsarbete inom floristiken, ej minst i samband med forskningsresor till Grönland och Spetsbergen. F. d. telegrafkommissarien Thorvald Lange har under många år varit en av landets aktivaste amatörbotanister och utgivit värdefulla arbeten över Jämtlands flora. Professorn vid Harvard University Kenneth B. Murdock har utfört banbrytande forskningar över amerikansk litteratur och arbetat för stärkandet av de vetenskapliga förbindelserna mellan Sverige och U. S. A. Författaren Carl Sand-

BURG har genom sin lyrik och sina prosaberättelser blivit läst och känd över hela världen och är ett av de största namnen bland svenskättlingarna i Förenta staterna. Fakulteten gläder sig åt att kunna promovera dessa män till sina hedersdoktorer och riktar en varm välkomsthälsning till dem.

Fakulteten kommer att till filosofie doktorer promovera 23 filosofie licentiater, som avlagt vederbörliga prov. Fakulteten lyckönskar dem hjärtligt till uppnåendet av dess högsta lärdomsgrad och hyser en innerlig förhoppning, att deras studier vid universitetet skola bära rik frukt i deras kommande arbete på olika poster i samhället.

Å fakultetens vägnar får jag till promotionshögtidligheten vördsamt inbjuda:

statsrådet och chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet JOSEF WEIJNE,

kanslern för rikets universitet, ministern för utrikes ärendena, juris och filosofie doktorn ÖSTEN UNDÉN,

t. f. kanslern för rikets universitet, professorn, juris och odontologie doktorn THORE ENGSTRÖMER,

universitetets förutvarande prokansler, f. d. ärkebiskopen, teologie doktorn ERLING EIDEM,

ärkebiskopen, teologie och filosofie doktorn YNGVE BRILIOTH,

landshövdingen i Uppsala län, filosofie doktorn HILDING KJELLMAN,

universitetets rektor, forna och nuvarande lärare och tjänstemän,

i staden närvarande jubeldoktorer och doktorer av alla fakulteter,

universitetets studerande ungdom,

promovendis anhöriga,

chef och officerare vid Kungl. Upplands regemente,

chef, officerare och lärare vid Arméns underofficersskola och Försvarets läroverk,
chef och officerare vid Kungl. Upplands flygflottilj,
chef, officerare och lärare vid Flygkadettskolan,
rektor och lärare vid Lantbrukshögskolan,
rektor och lärare vid Högre allmänna läroverket,
stadens borgmästare och råd,
stadsfullmäktiges ordförande och ledamöter,
stadens prästerskap,
samt övriga vetenskapens idkare, gynnare och vänner.

Promotion äger rum i universitetets aula. Vid samma tillfälle förrättas promotion även inom de övriga fakulteterna. Högtidligheten kommer att inledas med en föreläsning om *Gustaf III och krigsutbrottet 1788.*

Samlingen sker i fakultetsrummen i universitetshuset onsdagen den 31 maj 1950 kl. 12 middagen.

Uppsala i maj 1950.

Erik Lönnroth.

PROMOVENDI

Jubeldoktor.

WAHLSTRÖM, Lydia Katarina, professor, Stockholm.

Hedersdoktorer.

EGNÉR, Hans Gabriel, laborator vid lantbrukshögskolan, Uppsala.

HEIDELBERGER, Michael, professor vid Columbia University, New York, U. S. A.

LAGERKRANZ, Johan Ludvig, f. d. komminister, Mälarhöjden.

LANGE, Thorvald Arthur, f. d. telegrafkommissarie, Hälsingborg.

MURDOCK, Kenneth Ballard, professor vid Harvard University, Cambridge, Mass., U. S. A.

SANDBURG, Carl, författare, Flat Rock, North Carolina, U. S. A.

Doktorer efter avlagda prov.

Av Stockholms nation.

JOSEPHSON, Åke Viktor, f. 25 febr. 1919, studentex. 12 maj 1937, inskriv. vid Stockholms högskola ht. 1937, vid Uppsala univ. ht. 1939, fil. ämb.-ex. 30 jan. 1942, fil. lic.-ex. 28 maj 1946, disp. för fil. doktorsgrad 20 maj 1950.

Gradualavhandling: Casae litterarum, Studien zum Corpus agrimensorum Romanorum.

SELANDER, Nils Sten Edvard, f. 1 juli 1891, studentex. 14 maj 1909, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1910, fil. kand.-ex. 15 sept. 1917, fil. lic.-ex. 15 sept. 1949, disp. för fil. doktorsgrad 24 maj 1950.

Gradualavhandling: Floristic Phytogeography of South-western Lule Lappmark.

Av Gästrike-Hälsinge nation.

FORSBERG, Karl Rune Hjalmar, f. 1 juli 1908, studentex. 10 juni 1927, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1927, fil. ämb.-ex. 28 maj 1932, fil. lic.-ex. 15 dec. 1938, disp. för fil. doktorsgrad 24 maj 1950.

Gradualavhandling: A Contribution to A Dictionary of Old English Place-Names.

Av Östgöta nation.

NILSSON, Nils Åke Lennart, f. 1 sept. 1917, studentex. 9 juni 1936, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1940, fil. kand.-ex. vid Lunds univ. 31 mars 1939, fil. lic.-ex. vid Uppsala univ. 31 mars 1943, disp. för fil. doktorsgrad 10 dec. 1949, föreståndare för ryska institutet vid Stockholms högskola.

Avhandling: Die Apollonius-Erzählung in den slavischen Literaturen.

SWÄRD, Sven Ola, f. 8 mars 1918, studentex. 5 juni 1937, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1937, fil. kand.-ex. 28 maj 1940, fil. ämb.-ex. 15 dec. 1941, fil. lic.-ex. 28 maj 1946, disp. för fil. doktorsgrad 26 nov. 1949.

Gradualavhandling: Latinamerika i svensk politik under 1810- och 1820-talen.

Av Södermanlands-Nerikes nation.

HELLBERG, Lars Alvar, f. 3 mars 1914, studentex. 24 maj 1932, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1932, fil. kand.-ex. 31 jan. 1936, fil. ämb.-ex. 31 mars 1938, fil. lic.-ex. 29 okt. 1943, disp. för fil. doktorsgrad 23 maj 1950.

Gradualavhandling: Inbyggarnamn på *-karlar* i svenska ortnamn I.

HEMBERG, Bengt Emil Esse, f. 21 mars 1908, studentex. 11 maj 1926, inskriv. vid Uppsala univ. vt. 1927, fil. kand.-ex. 29 maj 1929, fil. ämb.-ex. 28 maj 1931, efterprövning i fil. ämb.-ex. 29 maj 1934, fil. lic.-ex. 29 maj 1934, disp. för fil. doktorsgrad 24 maj 1950, e. o. adjunkt vid de allmänna läroverken.

Gradualavhandling: Die Kabiren.

Av Västmanlands-Dala nation.

BERGSTRAND, Erik Östen, f. 3 juli 1904, studentex. 16 maj 1924, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1924, fil. kand.-ex. 16 sept. 1935, fil. lic.-ex. 31 mars 1950, disp. för fil. doktorsgrad 24 maj 1950, statsgeodet.

Gradualavhandling: A determination of the velocity of light.

STÅHL, Harry Axel Maurits, f. 22 sept. 1905, studentex. 21 maj 1926, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1926, fil. kand.-ex. 28 maj 1932, fil. ämb.-ex. 29 maj 1933, fil. lic.-ex. 27 maj 1939, disp. för fil. doktorsgrad 5 april 1950, förste arkivarie vid Svenska ortnamnsarkivet, docent i nordiska språk, särskilt ortnamnsforskning vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: Kvill och tyll. En studie över några i svenska ortnamn ingående ord med betydelsen 'åmöte, ågren' o. dyl.

ÅHNEBRINK, Lars, f. 31 okt. 1915, studentex. 20 maj 1936, inskriv. vid Uppsala univ. vt. 1937, fil. ämb.-ex. 28 maj 1941, fil. lic.-ex. 29 maj 1945, efterprövning i fil. ämb.-ex. 24 okt. 1945, efterprövning i fil. lic.-ex. 31 okt. 1947, disp. för fil. doktorsgrad 25 maj 1950, biträdande lärare i engelska språket och engelskspråkig litteratur vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: The Beginnings of Naturalism in American Fiction 1891—1903.

Av Smålands nation.

HALL, Tord Erik Martin, f. 7 jan. 1910, studentex. 28 maj 1927, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1927, fil. kand.-ex. 15 sept. 1931, fil.

ämb.-ex. 29 maj 1933, efterprövn. i fil. ämb.-ex. 15 dec. 1934, fil. lic.-ex. 15 dec. 1937, disp. för fil. doktorsgrad 29 april 1950, lektor vid folkskoleseminariet i Kalmar.

Gradualavhandling: On Polynomials bounded at an infinity of points.

Av Göteborgs nation.

KIESSLING, Roland Richard, f. 1 mars 1921, studentex. 6 juni 1939, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1939, fil. kand.-ex. 28 maj 1943, fil. ämb.-ex. 31 mars 1944, fil. lic.-ex. 31 okt. 1947, disp. för fil. doktorsgrad 22 april 1950, andre assistent vid kemiska institutionen, docent i allmän och oorganisk kemi vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: The Borides of Some Transition Elements.

NYMAN, Per Axel Bertil, f. 24 dec. 1920, studentex. 6 juni 1939, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1939, fil. kand.-ex. 31 mars 1943, fil. ämb.-ex. 14 dec. 1943, efterprövning i fil. ämb.-ex. 31 okt. 1944, fil. lic.-ex. 14 dec. 1946, disp. för fil. doktorsgrad 25 maj 1950, biträdande lärare i matematik vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: On the one-dimensional translation group and semi-group in certain function spaces.

PERSSON, Tor Alfred Eugen, f. 5 nov. 1908, studentex. 26 maj 1926, inskriv. vid Göteborgs högskola ht. 1926, vid Uppsala univ. ht. 1949, fil. ämb.-ex. 14 dec. 1929, efterprövningar i fil. ämb.-ex. 28 mars 1931 och 31 maj 1932, fil. lic.-ex. 18 sept. 1943, disp. för fil. doktorsgrad 19 maj 1950, adjunkt vid Försvarets läroverk i Uppsala.

Gradualavhandling: Studier i J. O. Wallins predikostil.

TEGNÆUS, Harry Johannes Leopold, f. 1 mars 1908, studentex. 23 maj 1929, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1942, fil. kand.-ex. 31 jan. 1945, efterprövning i fil. kand.-ex. 29 maj 1945, fil. lic.-ex. 15 dec. 1945, efterprövning i fil. kand.-ex. 15 sept. 1947, efterprövning i fil. lic.-ex. 15 sept. 1948, disp. för fil. doktorsgrad 25 maj 1950.

Gradualavhandling: Le héros civilisateur. Contribution à l'étude ethnologique de la religion et de la sociologie africaines.

WEIBULL, Claës Peter Walter, f. 17 jan. 1921, studentex. 30 maj 1939, inskriv. vid Lunds univ. ht 1939, vid Uppsala univ. ht. 1942, fil. kand.-ex. 15 dec. 1941, fil. ämb.-ex. 31 okt. 1942, fil. lic.-ex. 31 okt.

1944, efterprövning i fil. ämb.-ex. 16 sept. 1946, disp. för fil. doktorsgrad 20 maj 1950.

Gradualavhandling: Investigations on Bacterial Flagella.

Av Kalmar nation.

MAGNÉLI, Per Arne, f. 6 dec. 1914, studentex. 12 maj 1933, inskriv. vid Stockholms högskola ht. 1933, vid Uppsala univ. vt. 1942, fil. kand.-ex. 13 april 1940, fil. ämb.-ex. 16 sept. 1940, fil. lic.-ex. vid Stockholms högskola 27 maj 1942, disp. för fil. doktorsgrad 25 febr. 1950, docent i kemi och biträdande lärare i oorganisk kemi vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: Crystal structure studies on molybdenum and tungsten oxides and related compounds.

Av Värmlands nation.

CARLESON, Lennart Axel Edvard, f. 18 mars 1928, studentex. 17 maj 1945, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1945, fil. kand.-ex. 31 jan. 1947, fil. lic.-ex. 31 mars 1949, disp. för fil. doktorsgrad 18 mars 1950, docent i matematik vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: On a Class of Meromorphic Functions and its Associated Exceptional Sets.

HELGER, Bengt Sigfrid, f. 15 juni 1903, studentex. 15 juli 1924, inskriv. vid Stockholms högskola ht. 1924, vid Uppsala univ. vt. 1926, fil. kand.-ex. 27 mars 1929, fil. lic.-ex. 16 dec. 1940, disp. för fil. doktorsgrad 1 okt. 1949, förste aktuarie i socialstyrelsen, docent i nationalekonomi och socialpolitik vid Uppsala univ.

Gradualavhandling: Ravitaillement de la Grèce pendant l'occupation 1941—44 et pendant les premiers cinq mois après la libération.

Av Norrlands nation.

CALLEMAN, Carl Birger, f. 24 okt. 1902, studentex. 29 maj 1921, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1921, fil. kand.-ex. 28 maj 1927, fil. ämb.-ex. 14 sept. 1929, efterprövning i fil. ämb.-ex. 30 jan. 1937, fil. lic.-ex. 15 dec. 1939, disp. för fil. doktorsgrad 6 maj 1950, lärare vid Krigshögskolan och vid Nya Elementarskolan i Ängby.

Gradualavhandling: Zu den Haupttendenzen der urslavischen und altrussischen Lautentwicklung.

DAHLSTEDT, Karl-Hampus, f. 19 april 1917, studentex. 25 maj 1935, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1936, fil. kand.-ex. 28 maj 1940, fil. ämb.-ex. 31 mars 1942, fil. lic.-ex. 30 okt. 1945, disp. för fil. doktorsgrad 22 maj 1950.

Gradualavhandling: Det svenska Vilhelminamålet. Språkgeografiska studier över ett norrländskt nybyggarmål och dess granndialekter. 1. Allmän inledning. Ord och betydelser.

SELLBERG, Ernst Hjalmar, f. 16 jan. 1919, studentex. 1 juni 1939, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1940, fil. kand.-ex. 30 okt. 1942, fil. ämb.-ex. 15 sept. 1944, fil. lic.-ex. 1 april 1947, disp. för fil. doktorsgrad 10 maj 1950.

Gradualavhandling: Staten och arbetarskyddet 1850—1919. En studie i svensk socialpolitik.

WIK, John Harald Natanael, f. 5 juni 1903, studentex. 24 maj 1921, inskriv. vid handelshögskolan i Stockholm ht. 1921, ekonomisk ex. 1 okt. 1923, inskriv. vid Uppsala univ. ht. 1926, fil. kand.-ex. 29 maj 1929, fil. lic.-ex. 30 okt. 1941, disp. för fil. doktorsgrad 20 maj 1950, chef för avdelningen för information vid Bolidens Gruvaktiebolag.

Gradualavhandling: Norra Sveriges sågverksindustri från 1800-talets mitt fram till 1937.